

SOMA BERICHTENBLAD

45- November 2012

In dit nummer

EDITO	01	HET FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID, DE POOL DOCUMENTATIE EN HET SOMA
PUBLIEKSGESCHIEDENIS	05	TENTOONSTELLING "ONBEKENDE BEELDEN, STERKE VERHALEN" IN GENT
	07	TENTOONSTELLING "GEWILLIG LUIK" EN NIEUW MILITAIR MUSEUM IN BERGEN
	08	ENQUÊTE "JEZUÏETENCOLLEGES"
	09	NOORD-LIMBURG: SOLDATENLAARZEN EN KAUWGOM
	11	MONDELINGE GESCHIEDENIS IN BELGIË
	13	SEMINARIES EN STUDIEDAGEN JONGE HISTORICI
WETENSCHAPPELIJKE ACTIVITEITEN	15	ACADEMISCHE WORKSHOPS: EEN NIEUW INITIATIEF VAN HET SOMA
	16	<i>TRANSITIONAL JUSTICE</i>
	18	EUCOWAS: NETWERKVERGADERING EN CONFERENTIE
	20	ITF-CONFERENTIE " <i>NATIONAL POLICE AND THE HOLOCAUST</i> "
	21	<i>EUROPEAN HOLOCAUST RESEARCH INFRASTRUCTURE</i> KRIJGT CONCREET VORM
ONDERZOEK	23	ONDERZOEK MOORD LAHAUT WORDT VERDERGEZET
	25	DE OORLOG(EN) HERDENKEN IN BELGIË
	28	"JUSTITIE EN SAMENLEVING" EN DE NIEUWE IUAP " <i>JUSTICE AND POPULATIONS</i> "
	32	VROUWEN EN KINDEREN IN DE BELGISCHE KOLONIES
	35	HET TIJDPERK VAN DE BEZETTINGEN IN WEST-EUROPA, 1914-1949
	37	BOSNIË EN BASTOGNE: GESCHIEDENIS EN HERINNERING VAN DE OORLOG
PUBLICATIES	40	VAN DE BEG NAAR HET NIEUWE BTNG
	43	STEDEN IN OORLOG: WALLONIË TIJDENS DE BEZETTING, 1940-1945
	44	BELGIË EN HET INTERNATIONALE OORLOGSRECHT
	45	VERSCHILLENDE PUBLICATIES AAN SPOTPRIJZEN
DOCUMENTATIE	46	EEN NIEUW DEPOT VOOR DE COLLECTIES VAN HET SOMA
	47	STEEDS MEER NAOORLOGSE BRONNEN IN HET ARCHIEF
	49	GERECHTELIJKE DOSSIERS VAN NAZIKOPSTUKKEN RAADPLEEGBAAR
	50	BELGISCHE OORLOGSPERS DIGITAAL ONTSLOTEN
	52	BIBLIOTHEEK: AANWINSTEN KOLONIALE GESCHIEDENIS
	54	NIEUWS UIT DE SECTIE BEELD EN GELUID
VRIJWILLIGERS	56	STEEDS MEER STAGIAIR(E)S EN VRIJWILLIGERS
VRIENDEN VAN HET SOMA	59	DE VZW BLIJFT EVEN DYNAMISCH

Het *Berichtenblad* is een uitgave van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA), Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel, tel 02/556.92.11, fax 02/556.92.00, cegesoma@cegesoma.be. Redactie: Bruno Benvindo, Hans Boers (assistent hoofdredacteur), Mélanie Bost, Alain Colignon, Anne Cornet, Gerd De Coster, Emmanuel Gerard, Florence Gillet, Sarah Heynssens, Chantal Kesteloot, Fabrice Maerten (hoofdredacteur), Dirk Martin, Laurence Petrone, Isabelle Ponteville, Yasmina Redzic, Sophie Soukias, Peter Schrijvers, Karel Strobbe, Veerle Vanden Daelen, Rudi Van Doorslaer, Lawrence Van Haecke, Nico Wouters. Ontwerp: Christophe Lisart. Lay-out: Anne Bernard. Verantwoordelijke uitgever: Rudi Van Doorslaer, Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel. © SOMA

Cover: Brusselse kinderen vertrekken naar de vakantiekolonies van Winterhulp, 26.7.1943. (SOMA, nr. 7870)

HET FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID, DE POOL DOCUMENTATIE EN HET SOMA

Er ligt vandaag een *Beheersovereenkomst* voor tussen de minister van Wetenschapsbeleid Paul Magnette en de administratie van Belspo, de POD Federaal Wetenschapsbeleid (zie http://www.belspo.be/belspo/organisation/doc/Org/Bestuursovereenk_2_nl.pdf). In deze overeenkomst, die werd ondertekend op 7 juni 2012 door de minister en de voorzitter van Belspo, Philippe Mettens, worden de principes en acties uiteengezet om in de periode 2012-2015 het Federaal Wetenschapsbeleid en in het bijzonder de Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI) te hervormen. Het betreft een bijzonder ambitieus project, met vele ideeën en een strikte timing.

Deze *Beheersovereenkomst* houdt ook het plan in om te komen tot een fusie van meerdere FWI die gegroepeerd worden in Polen. Zo is voorzien om op relatief korte termijn te komen tot een Pool Kunst, een Pool Natuur, een Pool Ruimte en een Pool Documentatie. In die laatste vinden we de Algemene Rijksarchieven en de Koninklijke Bibliotheek van België terug. Het is de bedoeling dat later ook het SOMA bij de Pool Documentatie zou aansluiten. Het betreft hier bijgevolg een hoogst belangrijke evolutie voor

onze instelling, die tot op heden niet werd betrokken bij de discussie over deze plannen. Deze gang van zaken is niet zo verwonderlijk: het SOMA is namelijk niet in het leidinggevend directiecomité van de POD Wetenschapsbeleid vertegenwoordigd.

Dit illustreert dan weer het probleem van het krakkemikkige statuut van het SOMA. Dat probleem is inmiddels even oud als de Belspo-problematiek zelf en kan er in zekere zin een uitvloeisel van worden genoemd.

Er zitten dus belangrijke veranderingen aan te komen, ook voor het SOMA, en het *Berichtenblad* is de aangewezen spreekbuis om de visie van de instelling te verduidelijken en diegenen die begaan zijn met haar lot daarover te informeren.

Waarvoor staat het SOMA vandaag?

Het SOMA is volgend jaar aan zijn 45ste levensjaar toe en is inmiddels uitgegroeid tot een expertisecentrum voor oorlogs- en conflictgeschiedenis van de 20ste eeuw¹. Operationeel telt de instelling

¹ Thematisch werden in 2011 drie prioriteiten naar voor geschoven: 1/ Bezette land/bezetters. Maatschappij, oorlog en bezetting(en) in de 20ste eeuw; 2/ Impact van conflicten en autoritaire ideologieën/regimes in de 20ste eeuw, in Europa en in het bijzonder in België; 3/ De Belgische maatschappij en de (post)koloniale context.

drie afdelingen, die in de praktijk in hun werking complementair zijn: academische activiteiten (fundamenteel onderzoek, colloquia, workshops, seminars, publicaties); publieksgeschiedenis (publieksgerichte studieprojecten, tentoonstellingen, publieksboeken, conferenties) en documentatie (archieven, bibliotheek, beeld en geluid). Deze operationele afdelingen worden ondersteund door een klein maar efficiënt team dat instaat voor HR, facilitair management, financiën en ICT.

Het SOMA huist in een mooi gerenoveerd art-decogebouw in de nabijheid van het internationale knooppunt van het Brusselse Zuidstation. Het gebouw huisvest naast een leeszaal en kantoren ook een conferentiezaal en opslagplaatsen voor het documentatiemateriaal. In de lente van 2012 werd dankzij de Regie der Gebouwen een nieuw depot in de Belgradostraat in gebruik genomen. Dit verdubbelde niet alleen de opslagcapaciteit voor de documentatie, maar hield tevens een gevoelige upgrade in van de kwaliteit van de bewaring.

Daarnaast heeft het Centrum, al sinds zijn oprichting, naast een wetenschappelijke ook een maatschappelijke missie en betekenis. Dat is vandaag door zijn toegenomen publiekswerking wellicht nog meer het geval dan in het verleden. Wie de media volgt, weet dat de activiteiten van het SOMA worden opgemerkt en dat dezelfde media heel vaak gebruik maken van de expertise van de SOMA-wetenschappers. Op wetenschappelijk terrein is de werking van de instelling de voorbije jaren vooral meer internationaal (Europees) geworden. Getuige daarvan de vele netwerken waaraan het SOMA participeert (in het bijzonder: EHRI, Euowas, *Inter-*

national Committee for the History of the Second World War). Op Belgisch niveau is het uitgegroeid tot een trefcentrum, draaischijf en portaal voor de vakgroepen en vakgenoten van de contemporaine geschiedenis van alle universiteiten. Getuige daarvan o.m. de activiteiten voor de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis en de uitgave (sinds 2012!) van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis/Journal of Belgian History*.

Wie even de tijd neemt om de inhoud van dit *Berichtenblad* van naderbij te bekijken zal kunnen vaststellen dat dit geen holle woorden zijn. De rijkdom aan initiatieven van allerlei aard, zowel als de dynamiek en kwaliteit van de medewerkers, de uitstraling van de publicaties en de internationale samenwerking zijn er in 2011-2012 opnieuw op vooruit gegaan. En niets laat uitschijnen dat we, zelfs in het perspectief van een budgettaire beperking, niet op hetzelfde elan kunnen verdergaan. Minister Magnette heeft de verlenging van het onderzoek naar de moord op Julien Lahaut toegezegd, het BTNG/RBHC/JBH beleeft een mooie relance, de tweede fase van de IUAP (Interuniversitaire Attractiepool) "*Justice and Populations*" gaat met SOMA-participatie van start, de Brusselse gemeenten hebben het SOMA gevraagd een publieksboek te publiceren over Brussel en de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog, enz. Dat alles maakt dat het SOMA meer dan ooit een unieke plaats inneemt in het Belgische wetenschappelijke landschap.

De Pool Documentatie en het SOMA

Wat er in het vooruitzicht van de voorgestelde fusieplannen dus op tafel ligt

is een coherent totaalpakket dat bestaat uit de missie van de instelling én uit de wetenschappelijke en maatschappelijke bagage die ze in die bijna halve eeuw in haar rugzak heeft vergaard. Daarenboven gaat het niet enkel over inhoud, maar eveneens over de wijze van functioneren. Om het klaar te stellen: een instelling als het SOMA kan slechts geloofwaardig zijn t.a.v. de collega's uit de universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen in binnen- en buitenland, wanneer ze garanties voor wetenschappelijke en functionele autonomie kan voorleggen. Dit is trouwens een voorwaarde die ook door de Europese Commissie wordt gesteld voor de participatie aan internationale projecten.

Gezien zijn missie doet het SOMA vaak onderzoek naar thema's met een sterke maatschappelijke relevantie en actualiteitswaarde. Dat was bijvoorbeeld het geval voor het onderzoek naar de gespolieerde Joodse goederen of de participatie van de overheden aan de Jodenvervolging (*Gewillig België*), de rol van cineast Henri Storck tijdens de Tweede Wereldoorlog, enz. Dat is manifest het geval voor het onderzoek naar de moord op Julien Lahaut. De politieke dimensie van deze studies zal niemand ontgaan. Wat hier op het spel staat, is de vrijheid van onderzoek en de kritisch-democratische dimensie die ermee verbonden is. Om die reden heeft een instelling als het SOMA niet alleen een waterdicht schot nodig dat haar onderzoeksprogramma's en projecten scheidt van de uitvoerende macht, maar tevens een heldere vorm van functionele autonomie die mee de inhoudelijke en wetenschappelijke onafhankelijkheid op lange termijn kan garanderen.

Ondertussen zijn er echter andere, meer dwingende en directe gegevens waarmee in deze statutenkwestie rekening moet worden gehouden. Zo functioneert het SOMA vandaag de facto als een Staatsdienst met afzonderlijk beheer, zonder daarbij te voldoen aan de voorwaarden voorgeschreven door de wet van 22 mei 2003. Het Rekenhof heeft meerdere malen gewezen op dit probleem, dat riskeert de werking van de instelling op korte termijn in gevaar te brengen. Hoe dit op te lossen? Een integratie in het Rijksarchief, zoals voorzien in de programmawet van 2002, is om meerdere redenen een onrealiseerbare piste gebleken. De missies, maar ook de arbeidsculturen van beide instellingen zijn niet compatibel. Hierover is twee jaar geleden maandenlang onderhandeld en ik zie niet in hoe er vandaag tot een ander besluit kan worden gekomen. Aangezien politieke belemmeringen het onmogelijk maken een elfde FWI op te richten, blijft de tweede beste keuze het oprichten bij wet van een echte Staatsdienst met afzonderlijk beheer in de schoot van Belspo. Dat zal niet alles oplossen, maar op zijn minst het gevaar van de onwettelijkheid afwenden, de instelling stabiliseren en zekerheid bieden aan het personeel. Minister Magonne heeft de wens uitgedrukt deze wettelijke regeling zo snel mogelijk gerealiseerd te zien.

Deze consolidering van het SOMA zal zijn latere integratie in de Pool Documentatie niet in de weg staan. Het zal veeleer het voordeel bieden van de helderheid. Het nieuwe SOMA-statuut zal aanleiding zijn voor het scherper formuleren van de missie, de wijze van functioneren en de relatie tot Belspo. Het zal dan ook duidelijk zijn dat de Pool Documentatie

uit drie entiteiten bestaat², die niet enkel tot fusie van bepaalde ondersteunende diensten moeten komen, maar die tevens moeten zoeken naar complementariteit en respect voor de eigenheid van ieders inbreng.

In een artikel waarin Belspo-voorzitter Philippe Mettens nader ingaat op de achterliggende ideeën van de hervormingen en fusieoperaties van Belspo en de FWI, stelt hij voor dat het SOMA de draaischijf zou worden van de wetenschappelijke activiteiten van de Pool Documentatie³. Hij maakt daarbij de vergelijking met de rol die het KIK (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium) binnen de Pool Kunst zou toebedeeld krijgen. Dit voorstel is zeker het bestuderen waard, al blijft het nog vaag en kan de vergelijking met het KIK niet op alle vlakken worden doorgetrokken. Het huidige SOMA staat voor een Studiecentrum voor Geschiedenis en Maatschappij. Wij stellen trouwens voor om in de nieuwe statuten deze verklarende titel aan de ondertussen overal bekende afkorting SOMA toe te voegen. Deze verklarende titel verwijst, in de combinatie van de twee termen, tegelijkertijd naar de recente geschiedenis en naar de maatschappelijke rol van de instelling. Is er een wens om dit wetenschapsveld uit te breiden naar de vele andere domeinen en historische periodes die een wetenschappelijke ‘poot’ van de Pool Documentatie zou kunnen tellen, dan kan dit slechts op een geloofwaardige manier

gebeuren wanneer ook een transfer van middelen en mensen wordt gerealiseerd. Belangrijk is ook voor ogen te houden dat het wetenschappelijk onderzoek van het SOMA niet vertrekt van het bronnenbezit van de instellingen die op het federale niveau beheerd worden. Dat onderzoek vertrekt van vragen die wortelen in het wetenschappelijke en maatschappelijke veld dat het bestrijkt. De uitgangspunten zijn dus niet dezelfde. De uitdaging zal er bijgevolg in bestaan, in een later stadium, na te gaan in hoeverre een uitbreiding van de missie van het huidige SOMA tot een coherent geheel kan leiden in het kader van de Pool. Ook blijft het punt van de graad van wetenschappelijke en functionele autonomie op de agenda staan. Dit belet echter niet dat wij deze reflectie aanvatten met een open geest, in het perspectief dat samenwerking noodzakelijk is en de som van twee plus een half in onze geesteswetenschappelijke wiskunde misschien wel drie kan worden.

Rudi Van Doorslaer
Directeur

² In het toekomstig organigram van Belspo zoals opgenomen in de *Bestuursovereenkomst* bestaat de Pool Documentatie uit het Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek van België en wordt het SOMA niet vermeld (*Bestuursovereenkomst*, p. 15).

³ Zie de website van de *Académie Royale de Belgique*: “*Du système d’innovation belge à l’organisation des Établissements scientifiques fédéraux: une indispensable évolution*”. Terug te vinden op: <http://www.academieroyale.be/cgi?usr=kyu6g6sw6q&lg=fr&pag=774&tab=87&rec=1144&frm=0&id=3957&flux=67161577>.

“ONBEKENDE BEELDEN, STERKE VERHALEN. BELGEN IN OORLOG”

Dat is de titel van de nieuwe **tentoonstelling** in de Gentse Sint-Pietersabdij. Het is een productie van Historische Huizen Gent in samenwerking met het SOMA en het Instituut voor Publieksgeschiedenis van de UGent. Dezelfde ploeg realiseerde in 2011 de in meerdere opzichten opzienbarende tentoonstelling “Gekleurd verleden”, met contrasterende persoonlijke verhalen uit de Tweede Wereldoorlog.

“Onbekende beelden”¹ toont twintig foto’s van personen die een band hebben met België en in hun leven geconfronteerd werden met een oorlog of een gewapend conflict. Evenzoveel curatoren laten ons kijken naar deze onbekende beelden en vertellen er ons ook het verhaal bij. Onder de curatoren zijn er in de eerste plaats historici – met heel wat SOMA-medewerkers – maar daarnaast ook journalisten, fotografen en zelfs directe getuigen.

De foto’s en verhalen voeren ons van het einde van de 19de eeuw, met de Pauselijke Zeeaven of de Vlaamse vrijwilligers in de Boerenoorlog, over de wereldoorlogen en de Spaanse burgeroorlog, naar de Congocrisissen, de bevrijdingsstrijd in Midden-Amerika, de Rwandese genocide, Irak en de NAVO-interventie in Afghanistan

vandaag. Het zijn evenveel getuigenissen van de Belgische betrokkenheid bij het wereldgebeuren in de bloedige 20ste eeuw.

Voor de bezoeker wordt de tentoonstelling een echte speurtocht naar informatie over het uitvergroete beeld. Er werd bewust voor gekozen om geen iconische oorlogsfoto’s te tonen, al is het best mogelijk dat enkele van deze beelden voor altijd op het netvlies van de bezoeker zullen gebrand blijven. Deze mensen en hun verhalen lijken uitzonderlijk. Toch zijn het veeleer geschiedenissen van normale mensen die geconfronteerd worden met abnormale situaties en tijden. Ogenscheinlijk banale foto’s – een groepje vrouwelijke toeristen, anonieme burgers op een open vrachtwagen, een stoere soldaat op een moto, een restant van kleren in een Midden-Oosterse setting – verbergen de grote drama’s van de voorbije eeuw. Door telkens opnieuw op zoek te gaan naar informatie over en achter de foto, naar de sociale context van het gebeuren en van de personen, blijkt zo goed als steeds hoe normaal deze mensen wel zijn en hoe dicht ze staan bij ieder van ons. In dat opzicht weerspiegelt dit mozaïek van foto’s in de tentoonstelling ook de ‘normale’ sociale geschiedenis van België.

Uiteindelijk stelt de tentoonstelling vooral vragen. Kunnen we op deze manier de realiteit van oorlog tonen? Kunnen we

1 “Onbekende beelden, sterke verhalen. Belgen in oorlog”, Sint-Pietersabdij Gent, 16 november 2012 tot 21 april 2013. Historische Huizen Gent, Instituut voor Publieksgeschiedenis UGent en SOMA. Curatoren: Bruno De Wever, Martine Van Asch en Rudi Van Doorslaer. Het bijhorende **boek** onder dezelfde titel verschijnt bij uitgeverij Hannibal.

beeldcultuur vandaag,
over de informatie die we
op deze wijze bewust en
vooral onbewust opslaan?
Deze tentoonstelling is
een bijdrage aan onze
manier van omgaan met het
verleden en wijst ons erop
dat het kritisch omspringen
met informatie in wezen
een strijd is van iedere dag.

RVD

de gruwel van de oorlog tastbaar maken?
En wat te zeggen over het kijken naar
foto's (of bewegende beelden)? Er zal
zo goed als steeds een afgrond gapen
tussen de eerste blik op een foto en de
tweede of derde, na het lezen van de
verhalen erachter of het luisteren naar
de aanvullende commentaren. Wat vertelt
ons die afgrond over de waarde van onze

LUIK, DE GEWILLIGE STEDE

In december 2012 opent in het museum Grand Curtius een **tentoonstelling** over de Luikse Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op hetzelfde moment zal er een **gedenkteken** voor de Joodse gedeporteerden worden ingewijd. Gedenkteken en tentoonstelling komen er naar aanleiding van het boek *Une cité si ardente* van Thierry Rozenblum, en zijn ook geïnspireerd door het SOMA-onderzoek *Gewillig België*. Het evenement kadert in het Belgisch voorzitterschap van de *International Holocaust Remembrance Organization*. Het initiatief wordt gedragen

door een klein comité, waarvan naast het SOMA ook *Les Territoires de la Mémoire*, de Universiteit Luik, het Algemeen Rijksarchief, de vzw *La Mémoire de Dannes-Camiers* en enkele Luikse onderzoekers deel uitmaken. Het project "Luik, de gewillige stede. Een stad ten tijde van de vervolging van de Joden onder de bezetting 1940-1944" is echter meer dan een tentoonstelling. De andere facetten ervan kan u nu al ontdekken op www.dannes-camiers.org/012/nl/Accueil.

CK

HET SOMA EN HET NIEUWE MUSEUM VOOR MILITAIRE GESCHIEDENIS VAN BERGEN

Het verzamelen van documentatie voor het toekomstige *Centre d'interprétation d'histoire militaire* (CIHM) in Bergen gaat voort op het SOMA (zie *Berichtenblad* 44). Dit tweede luik bestaat uit het samenbrengen van **getuigenissen** van mensen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Bergen en omstreken verbleven. De laatste maanden werden verschillende interviews afgenomen en verscheidene geschreven bronnen (brieven, dagboeken en andere archiefdocumenten) gevonden en bestudeerd om er representatieve levensverhalen uit te halen over Bergen tijdens de bezetting. Het doel is om de diversiteit te illustreren van de levens van mensen uit de Bergense

regio of die in de buurt verbleven tijdens de oorlog: getuigenissen over het dagelijkse leven, over het verzet, de verplichte tewerkstelling in Duitsland, de vervolging van de Joden, maar ook over de recrutering voor het Waals Legioen of de aanhang van het rexistische gedachtegoed. De getuigenissen zullen de bezoekers door het museum gidsen en hen toelaten het conflict van zijn 'menselijke' kant te vatten. Ter herinnering: het CIHM opent de deuren in 2014. Voor alle informatie over het verzamelen van documentatie, gelieve **Sophie Soukias** te contacteren (sophie.soukias@cegesoma.be of 02/556.92.26).

SCS

JEZUÏETENCOLLEGES IN DE NAOORLOGSE BELGISCHE SAMENLEVING

In 1998 werd een grootschalige **enquête** uitgevoerd over de ervaringen van oud-leerlingen van Franstalige jezuïetencolleges. De bevraging handelde over de periode 1939-1945. In totaal stuurden ongeveer 400 respondenten hun vragenlijst ingevuld terug. De enquêtes worden vandaag zorgvuldig bewaard door het SOMA. In de herfst van 2012 pikken we de draad terug op met een nieuwe enquête, gericht op de **afgestudeerden** uit de jaren **1945-1965**.

Ook in de Belgische kolonies waren er Jezuitencolleges. Hier dat van de Heilige Geest in Usumbura (nu Bujumbura, Burundi), in 1957. (SOMA, fonds André Cauvin, nr. 137246)

De jaren 1945 tot 1965 waren om meerdere redenen echte scharnierjaren. Na een lange bezettingsperiode kreeg België af te rekenen met interne conflicten zoals de Koningskwestie en de Schoolstrijd. Op de achtergrond speelden ook de neergang van Wallonië en de dekolonisatie een rol. Op religieus vlak maakte de katholieke wereld zich op voor een hele reeks debatten en veranderingen als gevolg van het Tweede Vaticaans Concilie. Op maatschappelijk vlak begon de amerikanisering en deed het consumptiemodel zijn intrede.

Het onderwijs van de jezuïeten was traditioneel gericht op jongeren uit de bovenlaag van de bevolking. Uit de vorige enquête bleek dat die wereld zich niet kon afwenden van de belangrijkste ontwikkelingen en debatten. In hoeverre gold dat ook voor de naoorlogse jaren? Naast de grote maatschappelijke transitie zal de enquête ingaan op het concrete functioneren van de jezuïetencolleges. Welk type onderwijs werd er verstrekt? Welke waarden werden hoog in het vaandel gedragen en welke leereinhouwen stonden er op het voorplan? Wat was de plaats van discipline en op welke manier werd er gesanctioneerd? Hoe belangrijk was de religieuze boodschap en hoe werd die gecommuniceerd? De enquête wil ook de dagdagelijkse levenservaringen van de jongeren op de colleges in kaart brengen. Welke boeken en tijdschriften lezen ze? Welke lectuur werd toegelaten of aangeraden? Wat was verboden? Welke sporten beoefenden de leerlingen? Gingen ze op café? Hoe kleden ze zich? Een deel van de leerlingen was intern; ook die specifieke context willen we aan de hand van de enquête onderzoeken.

De bevraging, die werd voorbereid door een kleine werkgroep, zal worden gelanceerd in samenwerking met oud-leerlingenverenigingen van de colleges in Aalst, Antwerpen, Borgerhout, Brussel, Charleroi, Gent, Godinne, Luik, Bergen, Namen, Doornik, Turnhout en Verviers. Interesse? Aarzel dan niet om ons te contacteren via chantal.kesteloot@cegesoma.be.

CK

SOLDATENLAARZEN EN KAUWGOM

Het SOMA staat sinds 2011 in voor de wetenschappelijke omkadering van het project “Soldatenlaarzen en kauwgom. Globaliseringserfgoed van de Tweede Wereldoorlog in de Limburgse Kempen” (zie *Berichtenblad 44*). De naam verradt de voornaamste krachtlijnen van dit erfgoed-project: nagaan wat de impact was van een wereldgebeuren op een gesloten regio, onderzoeken welke nieuwigheden daarmee gepaard gingen en inventariseren welke sporen het conflict heeft nagelaten.

Het beeld van de Limburgse Kempen als een eiland dat in 1940 plots werd blootgesteld aan vreemde invloeden, klopt natuurlijk niet helemaal. Sinds het interbellum wist de regio donders goed wat ‘internationalisering’ betekende. De komst van de mijnbouw had gezorgd voor meer arbeidsmigratie en meer Franstaligheid. Maar een wereldoorlog was toch nog wat anders. Een veelvoud aan verhalen, documenten en objecten was er het resultaat van. Het project wil die zaken in kaart brengen en ontsluiten voor het publiek.

Karel Strobbe van het SOMA neemt daarbij de evaluatie van het bestaande onderzoek op zich en gaat op zoek naar nieuw bronnenmateriaal. Dit zal eind 2012 resulteren in een **gids** die kan dienen als referentiewerk voor lokale historici en erfgoedwerkers.

Het project wil ook zelf bronnen creëren. Dat is precies de bedoeling van het luik **mondelinge geschiedenis**. Het SOMA was graag bereid om dit luik mee te omkaderen. Samen met de projectpartners (zie *Berichtenblad 44*) werd nagedacht

over de thema's die in de interviews met ooggetuigen aan bod konden komen. De nadruk kwam te liggen op de dagelijkse leefwereld, het ontspanningsleven, materiële cultuur en voeding, het contact met Duitsers, Engelsen, Russen, enz. In

Een Britse Bren gun carrier escorteert Duitse gevangenen op 19 september 1944, in de omgeving van Lommel. (© Imperial War Museum, nr. B 10100)

het najaar van 2011 verzorgde het SOMA twee vormingssessies voor vrijwilligers. Toekomstige interviewers maakten er kennis met de mondelinge geschiedenis als methode, de werking van het menselijke geheugen en het gebruik van randdocumenten. De deelnemers kregen tal van tips over de praktische kant van een interview.

“Soldatenlaarzen en kauwgom” is een pilootproject. 2011 was dan ook een jaar van opstarten, het uitbouwen van een netwerk, de bekendmaking van het

project, kortom van het ‘bewerken van de grond’. In 2012 worden de vruchten geplukt van die inspanningen. Inmiddels zijn er zo’n veertig mensen geïnterviewd, maar dat beloven er nog flink wat meer te worden. De voorlopige resultaten zijn bevredigend: onbekende verhalen komen naar boven, mensen die hun herinneringen aan de oorlogsjaren doorgaans voor zich houden, krijgen de kans er vrijuit over te vertellen. Het bronnenonderzoek vordert goed. Tal van vooralsnog onbenutte archiefbestanden zien er voor lokale onderzoekers veelbelovend uit.

KS

Bastogne Historical Center

Goed om weten: het SOMA is sinds enige tijd betrokken bij de vernieuwing van het *Bastogne Historical Center*. Ondertussen neemt het project concrete vormen aan en is de voltooiing in zicht. Andermaal is onze instelling door de betrokken lokale overheden en museale verenigingen aangezocht als partner om ze bij te staan met deskundig advies, documentbeheer (archieven, foto’s, kranten, enz.) en het opstellen van begeleidende teksten.

In deze voorbereidende fase nemen **Alain Colignon** en **Chantal Kesteloot** deze taken op zich.

De opening van het vernieuwde centrum is voorzien voor 2013. We houden u hier zeker van op de hoogte.

AC

STUDIEDAG

“MONDELINGE GESCHIEDENIS IN BELGIË”

Op 18 november 2011 nam het SOMA het initiatief voor een studiedag rond mondelinge geschiedenis in België. Het vertrekpunt was de vaststelling dat de mondelinge geschiedenis in België blijft groeien en vandaag eigenlijk overal is. Mondelinge geschiedenis wordt tegenwoordig als methode gebruikt voor tal van terreinen en/of onderzoeksthema's: in lokale geschiedschrijving, migratiegeschiedenis, (post) koloniale geschiedenis, immaterieel erfgoed, de geschiedenis van sociale bewegingen, genderstudies en publieksgeschiedenis, maar ook binnen het onderwijs of andere wetenschapstakken. In België kunnen we echter niet spreken van een gestructureerd veld of domein. Mondelinge geschiedenis in België is in hoge mate gefragmenteerd. Dit leidt vaak tot een gebrek aan uitwisseling van informatie en expertise. De studiedag wilde daarom vooral fungeren als verkenning- en ontmoetingsdag.

Met een studiedag over mondelinge geschiedenis sloot het SOMA aan bij een van zijn oude aandachtspunten. De instelling speelde in de jaren 1970 een pioniersrol op het gebied van mondelinge geschiedenis in België. Vanuit het toenmalige onderzoekscentrum rond de Tweede Wereldoorlog namen diverse

onderzoekers systematisch interviews af met belangrijke getuigen. Vandaag beheert het SOMA ruim 1800 opnames, waaronder 700 interviews van de RTBF-reeks *Jours de Guerre*, de reeks interviews in het kader van de BRT-reeksen over de Tweede Wereldoorlog (vooral *De Nieuwe Orde*, 1980-1989) en de belangrijke collectie interviews in het kader van de seminariewerken *La vie quotidienne dans le Brabant wallon, le Hainaut et le Namurois (1940-1945) et l'occupation*, destijds uitgevoerd aan de UCL onder leiding van **Jacques Lory**.

De studiedag van 18 november 2011 vond plaats in de conferentiezaal van het SOMA. De inleidende *keynote speaker* was prof. **Selma Leydesdorff**, hoogleraar oral history en cultuur aan de universiteit van Amsterdam. Zij gaf een algemeen theoretisch kader. Dertien Belgische sprekers (waarvan vijf van het SOMA) presenteerden vervolgens de resultaten van concrete projecten en onderzoek van de laatste tien jaar. De inhoudelijke thema's waren divers: van mondelinge geschiedenis

De conferentiezaal van het SOMA was maximaal bezet tijdens de studiedag; hier tijdens de presentatie van Jan Bleyen van de KULeuven.

in tentoonstellingen (**Bruno De Wever** van de UGent), tot sociale bottom-up geschiedenis (**Bart De Nil** van FARO, **Christine Machiels** en **Florence Loriaux** van CARHOP) tot migratiegeschiedenis (**Anne Morelli** van de ULB). Meer abstracte benaderingen zoals die van **Jan Bleyen** van de KUL (die sprak over het interview als performance) werden afgewisseld met erg praktijkgerichte projecten, zoals de bottom-up aanpak van **Séverine Janssen** van “Brussel behoort ons toe”. **Peter Moorkens** van het SOMA sprak over de meer technische aspecten van de publieksontsluiting van mondelinge bronnen.

De grote opkomst (ruim tachtig mensen) bewees dat er een nood bestaat aan reflectie en informatie over mondelinge geschiedenis in België. Het publiek was ook erg heterogeen samengesteld, met academici, erfgoedwerkers en mensen uit de media. Ondanks de grote diversiteit aan presentaties bleven veel thema's noodgedwongen buiten beeld. Dit was vooral een eerste verkenning, en dus een opstap naar andere initiatieven.

In de nasleep van de studiedag verspreidde het SOMA een **schriftelijke bevraging** (januari-februari 2012). Het ging om projectfiches die moesten worden ingevuld. Het doel was om projecten mondelinge geschiedenis van de laatste tien jaar in kaart te brengen. De bevraging peilde onder meer naar de manier waarop de resultaten waren ontsloten, welke publieksresultaten er eventueel waren (publicatie, website, tentoonstelling) en hoe de bronnen zelf werden bewaard. De projectfiches van deze bevraging werden in het Nederlands en Frans verspreid

tot op het lokale niveau. De resultaten moeten ons onder meer in staat stellen om tendensen of patronen te ontdekken in bepaalde thema's of methodes, alsook eventuele problemen of pijnpunten. De bevraging kende een groot succes. Uiteindelijk werden meer dan 120 fiches verzameld, vaak met gedetailleerde informatie over verschillende projecten op één fiche.

Nico Wouters heeft een **eindrapport** opgesteld. Dit eindrapport bevat onder meer de verslaggeving van de studiedag zelf (de *abstracts* van de sprekers plus een verslaggeving), een thematische bibliografie voor België en de analytische verwerking van de resultaten van de projectbevraging. Dit eindrapport is beschikbaar op onze website.

Op basis van dit rapport zal het SOMA met andere partners eind 2012 bekijken welke verdere initiatieven er binnen het domein van de mondelinge geschiedenis in België mogelijk zijn.

NW

STUDIEDAGEN VOOR JONGE HISTORICI EN SEMINARIES, OVER DICHTBIJ EN VERAFA...

De studiedagen voor jonge historici en de maandelijkse seminaries maken sinds kort deel uit van de werking van de nieuwe afdeling Publieksgeschiedenis. Voor het SOMA is het immers essentieel om de resultaten van de jonge generatie zo ruim mogelijk te verspreiden. Daarnaast willen we ook gerenommeerde historici naar België uitnodigen en een forum creëren voor de presentatie van het eigen onderzoek.

De traditie staat goed op poten. Elk jaar organiseert het SOMA studiedagen voor en door **jonge historici**. De thema's worden gekozen op basis van de masterthesissen die werden verdedigd aan de Belgische universiteiten. Daarbij houden we uiteraard rekening met de evaluatie door de promotoren en kiezen we voor thema's die aansluiten bij de interessevelden van het SOMA. Dit jaar verliep de selectieprocedure aanzienlijk vlotter dan anders, omdat er in het academiejaar 2010-2011 een groot aantal verhandelingen waren gewijd aan de **twee wereldoorlogen**. Door heuristische toevalligheden was de synergie tussen de Belgische universiteiten erg groot voor wat de studies over de Eerste Wereldoorlog betreft. Bij de scripties over de Tweede Wereldoorlog was dat iets minder het geval. We stelden vast dat vragen over de dagdagelijkse overlevingspraktijk tijdens de Grote Oorlog het voorwerp uitmaken van veel nieuw onderzoek. Methodologische vernieuwing blijft daarbij niet achterwege. Naast het bestuderen

van de instellingen op zichzelf wordt er geprobeerd om de mechanismen achter hun werking te begrijpen. Er wordt onderzocht welke plaats ze innamen en welke machtsverhoudingen ze genereerden in een maatschappij in volle omwenteling. Verschillende eindwerken handelden over specifieke sociale groepen en categorieën van minderheden: kinderen, protestantse kerken, Franse vluchtelingen, enz.

Het dagelijkse overleven tijdens de Eerste Wereldoorlog vormde het centrale thema van een van de twee studiedagen jonge historici in 2012. Hier een affiche van het Nationaal Werk der Oorlogsweezen van juni 1918 die de Brusselaars oproept genereus te zijn. (SOMA, nr. 260610)

De scripties over de Tweede Wereldoorlog vertoonden, zoals gezegd, een veel grotere verscheidenheid. Dat vergemakkelijkte het debat niet altijd. Van de Razugayura-hongersnood die Rwanda trof in 1943-44, over het lot van geïnterneerde Belgen in Japanse kampen en de oorlogsherinnering in twee Italiaanse dorpen... het was niet gemakkelijk om een rode draad te vinden. Andere scripties handelden over meer klassieke onderwerpen, zoals het inlichtingennetwerk Zéro, het fenomeen

verklaring of de Organisatie Todt. Dat enkele schrijvers verder keken dan het jaar 1945 bewees onder meer het onderzoek naar het Weense proces-Verbelen, een proces dat overigens indirect aan de oorsprong lag van onze instelling. De genoemde diversiteit inzake het onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog is natuurlijk ook een verheugend teken van vitaliteit en van de bereidheid bij de studenten om af te wijken van de strikt Belgische onderwerpen.

Naast de studiedagen voor jonge historici blijven we maandelijks een **seminarie** organiseren, bedoeld voor een breed publiek. Tijdens het najaar van 2011 en het voorjaar van 2012 waren dat er een twaalfstal. Het is onmogelijk om ze hier samen te vatten, maar we willen wel enkele thema's noemen die enig debat veroorzaakten. **Martin Conway**, de Britse historicus en groot kenner van de Belgische geschiedenis, kwam zijn laatste boek *The Sorrows of Belgium: Liberation and Political Reconstruction, 1944-1947* voorstellen. Zijn onderzoek biedt een interessant overzicht van de naoorlogse jaren als grondverklaring voor de geleidelijke verbroekeling van de unitaire Belgische staat. **Chris van der Heijden** presenteerde de resultaten van zijn doctoraatsthesis, die gewijd was aan de nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Zijn boek *Dat nooit meer* bracht veel discussie teweeg bij onze noorderburen. De Franse historicus **Jean-Pierre Azéma** had het dan weer over zijn rol als historisch adviseur bij de televisieserie *Un village français*. Deze fictieserie, die werd vertoond op *France 3*, speelt zich af in een klein, imaginair dorp niet ver van de demarcatielijn. De klassieke thema's genocide en

Jodenvervolgung kwamen aan bod tijdens de seminars van **Insa Meinen** enerzijds en **Pim Griffioen** en **Ron Zeller** anderzijds. **Annette Wieviorka** had het over Eichmann: over zijn persoon, hoe hij werd opgespoord en natuurlijk over zijn proces. De Oostenrijkse historicus **Peter Haslinger** nam het publiek mee naar de historische omstandigheden die aanleiding gaven tot het ontstaan en de verbroekeling van de Tsjecho-Slovaakse staat, een bijzonder interessant onderwerp. Onze collega **Anne Cornet** van haar kant stelde enkele resultaten van haar doctoraatsonderzoek voor, over de gezondheidspolitiek in Rwanda tijdens het interbellum. Verschillende seminars waren gewijd aan onderwerpen over Belgische geschiedenis: artistieke avant-gardes, architectuur en urbanisme sinds de jaren 1950, persmisdrijven, enz. Een uitzonderlijk seminarie was gewijd aan de delicate verhouding tussen **bescherming van de persoonlijke levenssfeer en historisch onderzoek**. Dit onderwerp maakte in het verleden al het voorwerp uit van een studiedag en werd ook al op Europese schaal bestudeerd in het kader van het laatste Belgische voorzitterschap van de Europese Unie. Mede vanuit die ervaringen ontwikkelde de Belgische Privacycommissie een vademecum voor de onderzoeker, evenals de brochure *Hoe de Privacywet toepassen in historisch onderzoek?* Beide teksten zijn online consulteerbaar: <http://www.privacycommission.be/nl/brochures-voor-de-onderzoeker>. Dit seminarie gaf aanleiding tot nieuwe debatten over deze onderwerpen.

Wij herinneren eraan dat de seminars vrij toegankelijk zijn en dat het programma te vinden is op onze website.

CK

EEN NIEUW INITIATIEF VAN HET SOMA: DE ACADEMISCHE WORKSHOPS

Tegenwoordig moeten academische historici aanwezig zijn op verschillende fronten: onderwijs, fondsenwerving, publiceren, internationale netwerking, enz. Er lijkt nauwelijks nog tijd over te blijven om bezig te zijn met de eigenlijke wetenschappelijke inhoud. De nieuwe reeks academische workshops van het SOMA vertrekt van die premisse. We willen experts vanuit diverse invalshoeken samenbrengen en voor hen een kader creëren waarin ze met collega's vrijuit kunnen discussiëren rond een bepaalde vraag, een onderzoeksdomein of een thema. Het gaat hier niet om een open colloquium voor het grote publiek, maar een gesloten interactieve workshop.

De formule van de workshop leent zich veel meer voor interactie en discussie dan de grote colloquia. De nadruk ligt er niet op presentaties en bovendien zijn de deelnemers vooraf goed voorbereid.

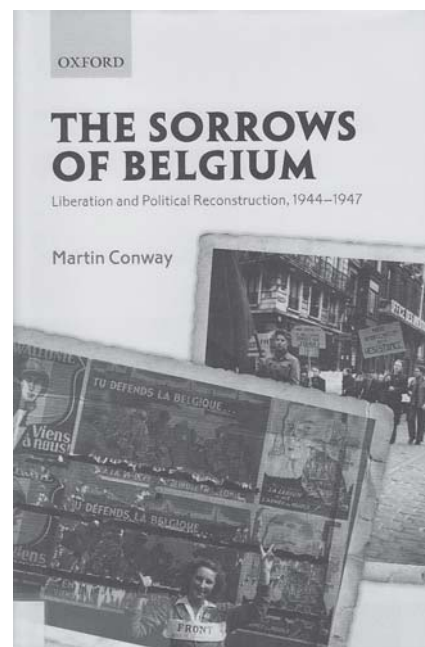
De eerste academische workshop van het SOMA vond plaats op 6 september 2012 in de conferentiezaal van de instelling. Het thema was deze keer eigenlijk één boek: de recente publicatie van **Martin Conway**, *The Sorrows of Belgium: Liberation and Political Reconstruction, 1944-1947* (Oxford, 2012). In dit boek argumenteert Conway dat de jaren 1944-1947 essentieel waren voor de politieke ontwikkeling van België. Diverse

experten namen deel aan de discussie: naast Conway zelf nog Emmanuel Gerard (KULeuven en SOMA), Pieter Lagrou (ULB), Robert Gerwarth (*University College Dublin*), Rik Hemmerijckx (Emile Verhaerenmuseum), Dirk Luyten (SOMA), Peter Romijn (NIOD), Bruno De Wever (UGent), Chantal Kesteloot (SOMA) en José Gotovitch (ULB). Allen hadden vooraf het boek gelezen en hun commentaar ingestuurd. Ook het wetenschappelijke personeel van het SOMA nam deel aan de discussie.

Zoals gezegd willen we met deze academische workshops een vrije ruimte voor wetenschappelijke discussie creëren. Toch is ook een eindresultaat belangrijk. **Nico Wouters**, die de workshops coördineert, heeft een kort **eindrapport** opgesteld, raadpleegbaar op onze website, met aandacht voor 1) de essentiële nieuwe inzichten, 2) de grootste punten van discussie en 3) concrete pistes voor toekomstig onderzoek. Dit eindrapport moet een instrument worden voor verdere initiatieven binnen dit onderzoeksthema. De academische workshops zullen tweemaal per jaar worden georganiseerd.

NW

Cover van het boek van Martin Conway, *The Sorrows of Belgium: Liberation and Political Reconstruction, 1944-1947*, onderwerp van de eerste academische workshop van het SOMA.

“TRANSITIONAL JUSTICE AFTER WAR AND DICTATORSHIP”

Op 23-24 mei 2012 co-organiseerde het SOMA een grootschalig symposium in het Egmontpaleis. Dit symposium luidde de eindfase in van het project rond “*Transitional Justice*” (overgangsjustitie) dat het SOMA gedurende een jaar coördineerde. Het initiatief hiervoor kwam van prof. em. **Luc Huyse**. Het project werd gefinancierd door de dienst Vredesopbouw van de FOD Buitenlandse Zaken.

Een van de essentiële aandachtspunten van *Transitional Justice* is hoe respect voor mensenrechten kan worden gewaarborgd en geïmplementeerd tijdens instabiele periodes van regimewissels en politieke overgang (vaak, maar niet altijd, van een dictatuur naar een democratie). Het is een domein dat zich de laatste vijftien jaar explosief ontwikkelt. Veel verschillende spelers – academici, politici, NGO’s, belangengroeperingen – zijn aanwezig op dit veld. Historici echter bleven en blijven nog vaak afwezig. Het basisidee van dit project was om historische analyse aansluiting te doen vinden bij deze ontwikkelingen (“*to put history back in Transitional Justice*”).

Het project verliep in twee grote fasen. In fase één werden **negen Europese landenrapporten** geschreven door veertien experts. Het ging om België, Nederland, (west-)Duitsland en Frankrijk (post-1945), Griekenland, Spanje en Portugal (de jaren 1970) en Polen en Hongarije

(post- 1989). Deze landenrapporten gaven een historische analyse van de casussen, met grote nadruk op de lange termijn en de collectieve herinnering (de impact van *Transitional Justice* doorheen verschillende generaties bijvoorbeeld). Op 11 januari 2012 stelden deze experts hun rapporten voor tijdens een **academische conferentie** op het SOMA. Dr. **Berber Bevernage** van de Universiteit Gent plaatste kritische kanttekeningen bij de rol van historici in bepaalde *Transitional Justice*-initiatieven (zoals waarheidscommissies). Op basis van de landenrapporten schreef **Luc Huyse** een vergelijkende synthese, alsook een ontwerp voor zogenaamde *lesson’s learned* (wat kunnen we ‘leren’ uit parallelle processen en mechanismen?).

Deze fase was de voorbereiding voor fase twee, het grote **eindsymposium**. Hier werd het Europees onderzoek becommentarieerd door vijf experts uit de praktijk van overgangsjustitie. Deze vijf experts kwamen uit de zogenaamde *Global South*. Het ging om **Juan E. Méndez** (van de VN), Habib Nassar (van het *International Center for Transitional Justice* in New York), **Eugène Nindorera** (VN-vertegenwoordiger in Ivoorkust), **Yasmin Sooka** (nauw betrokken bij de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie en directeur van de *Foundation for Human Rights* in Zuid-Afrika) en **Patrick Walsh** (*senior advisor* van de waarheidscommissie in Oost-Timor). **Mark Freeman**, directeur van het *Institute for Integrated Transitions*, formuleerde zowel de inleiding als de besluiten.

Het symposium werd door een zeer divers publiek van ca. honderd mensen bijgewoond. Het is duidelijk dat het SOMA hier een heel ander publiek bereikte dan zijn 'klassieke' doelgroep van historici. Het accent van dit symposium lag inderdaad meer op de praktijk, namelijk een gepast beleid voor landen en gemeenschappen waar deze vragen actueel zijn (bijvoorbeeld binnen de zogenaamde Arabische lente).

Dit symposium was niet het definitieve eindpunt. Het project moet uitmonden in twee concrete resultaten.

Wat het zuiver beleidsmatige aspect betreft, bereidt **Luc Huyse** een **eindrapport** voor. Dit rapport zal ook de commentaren van de *Global South*-experten integreren. Het zal focussen op het *lesson's learned*-aspect en dus beleidsaanbevelingen bevatten. Het rapport, dat eind 2012 klaar moet zijn, zal in drie talen (Engels, Frans, Spaans) worden verspreid en vooral door de collega's van de Dienst Vredesopbouw worden opgevolgd.

Het **academisch-historische** onderdeel van het project zal uitmonden in een aparte **publicatie** (in het Engels). Deze publicatie zal een beschouwende introductie bevatten, alsook de negen landenrapporten en de comparatieve conclusie door Luc Huyse. De publicatie ervan is voorzien in 2013. De waarde van dit boek zal dubbel zijn. Enerzijds is er natuurlijk de waarde van het verrichte

wetenschappelijke werk. Tegelijk zal het ook een beschouwing zijn op het initiële uitgangspunt van dit project, namelijk de integratie van 'zuiver' academisch onderzoek in een beleidsgericht domein als *Transitional Justice*.

Alleszins was dit symposium en het hele project voor het SOMA een belangrijk moment: niet enkel door de grote omvang en ambitie van het eindsymposium, maar ook door het feit dat de instelling zich als wetenschappelijk expertisecentrum expliciet begaf op een complex beleidsdomein in volle ontwikkeling.

Een globaal zicht op de prestigieuze Arenbergzaal in het Egmontpaleis, tijdens het symposium over *Transitional Justice* van 23-24 mei 2012.

NW

EUROPEAN COOPERATION ON WAR STUDIES

Netwerkvergadering en conferentie

Op 15 december 2011 organiseerde het SOMA in zijn conferentiezaal een interne vergadering van het door het Centrum gecoördineerde internationale Euowas-netwerk. Op 16 december 2011 werd aan deze interne meeting een kleine conferentie gekoppeld met als titel *"New European Doctorate Research on War, Society and Conflict"*. De sprekers waren allemaal jonge (post-)doctoraatsonderzoekers, verbonden aan de partnerinstellingen van het Euowas-netwerk.

Euowas (*European Cooperation on War Studies*) is een internationaal netwerk van historische documentatie- en onderzoekscentra rond oorlog(en) en hedendaagse maatschappij in Europa. Het SOMA coördineert de werking van dit netwerk. In december 2010 werd het gelanceerd vanuit zes stichtende leden.

Het aantal partners verdubbelde bijna in 2011, naar elf leden. Enkele nieuwe instellingen die toetraden waren het *Herder Institut* in Marburg (Duitsland), het *Institute of History and Archives* van de Copernicus Universiteit in Torun (Polen) en het *University College* in Dublin (Ierland). De **meeting** van 15 december 2011 was daarom ook een eerste kennismaking met enkele nieuwe leden.

Het doel van Euowas is tweeledig: enerzijds op een praktisch projectniveau informatie uitwisselen tussen de partners en samenwerking bevorderen, maar anderzijds ook grotere Europese projecten uitwerken. In de vergadering van 15 december 2011 werd vooral gesproken over de grote lijnen. De bijna-verdubbeling in 2011 noopte immers tot een zekere bezinning over de strategie en toekomstige richting. Op 7 juni 2012 werd een nieuwe vergadering gehouden in Marburg. Daar werden de grote principeslijnen van december 2011 geconcretiseerd in een aantal activiteiten en initiatieven voor de komende jaren.

De **conferentie** van 16 december 2011 was bescheiden opgevat. Niettemin is het belangrijk om jonge onderzoekers een forum te geven om hun onderzoek aan een internationaal publiek te presenteren en in debat te gaan. Euowas hecht veel belang aan de begeleiding en uitwisseling van jonge onderzoekers op (post-)doctoraatsniveau. Voor hen was dit een kans om in het Engels hun resultaten te presenteren.

De conferentie had een zeer heterogeen en divers programma, wat zowel een voor- als een nadeel was. Er was zeker aandacht voor de Tweede Wereldoorlog. **Koen Aerts** (UGent) sprak over de herinnering van de collaboratie in België en **Josje Damsma** (NIOD) over de collaborateurs van de NSB in het laatste bezettingsjaar.

Er waren ook koloniale thema's. **Sarah Heynssens** (SOMA) sprak over haar onderzoek naar de kinderen van de Save (kinderen van een gemengde Rwandees-Belgische afkomst) en **Muhamet Anda Zara** (NIOD) had het over Indonesische propaganda in de onafhankelijkheidsstrijd tussen 1945-49. De andere thema's waren zo mogelijk nog diverser: **Vytautas Petronis** (*Herder Institut*) behandelde de beeldvorming in Litouwen rond de oude mythe van de 'Ijzeren Wolf' en de manier waarop die tijdens het Interbellum door nationalistische bewegingen werd gerecupereerd; **Agnes Laba** (*Herder Institut*) stelde haar onderzoek naar politiek gebruik van cartografie in de Weimarrepubliek voor; **Mare van den Eeden** (*Central European University*, Budapest) sprak over het historische denken m.b.t. het concept van 'centraal' Europa, en **Juliette Denis** (*Université Lille 3*) sprak over de impact van de Eerste Wereldoorlog op

de 'sovjetisering' van Letland tijdens het interbellum.

De verschillende sessies werden geleid door een 'senior' vertegenwoordiger van het netwerk. Na de presentaties door de jonge onderzoekers werd ruim tijd uitgetrokken voor commentaar en vragen.

Zoals gezegd was de heterogeniteit van deze conferentie zowel een voor- als een nadeel. Het ging om specialistisch onderzoek, zonder een duidelijk samenhangend koepelthema, bovendien in het Engels. De conferentie had in de praktijk dan ook meer het karakter van een workshop. Inderdaad zullen dit soort initiatieven in de toekomst vermoedelijk meer evolueren in deze richting: die van kleinschalige interactieve workshops, gericht op discussie en de begeleiding van jonge onderzoekers binnen Europa.

Letland tijdens het interbellum was onderwerp van een lezing op de studiedag van 16 december 2011. Politieke hoogwaardigheidsbekleders en militairen inspecteren de troepen in Riga in 1934. (SOMA, nr. 68301)

NW

Het SOMA co-organiseerde de ITF-openingsconferentie “*NATIONAL POLICE AND THE HOLOCAUST*”

Op 25 juni 2012 co-organiseerde het SOMA de internationale conferentie “*National Police Forces in Europe and the Holocaust 1939-1945*”. We organiseerden dit samen met prof. **Dieter Pohl** van het *Institut für Geschichte* (Universiteit van Klagenfurt in Oostenrijk). De conferentie was de academische opening van de ITF-bijeenkomst onder het Belgische voorzitterschap (ITF staat voor

Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research). Twaalf experts gaven presentaties over de rol van de lokale politiediensten in de uitvoering van

De betrokkenheid van de politie bij de vervolging van de Joden is een onderwerp dat nog debat uitlokt. De oorspronkelijke legende bij deze foto van 6 juni 1942, genomen door een pro-Duits persagentschap, wil in ieder geval laten geloven dat de Parijse politie aanzette tot het dragen van de Davidster in de Franse hoofdstad: “In de wijk Saint-Paul [in Parijs] dragen Joden het kenteken op voorschrijven van het hoofdcommissariaat van de politie”. (SOMA, nr. 91070)

de Holocaust. De meerwaarde van deze conferentie was zonder twijfel de grote vertegenwoordiging van specialisten uit Centraal- en Oost-Europa.

Het congres vond plaats in het Centrum Lamot in Mechelen. Er waren ongeveer 140 ingeschrevenen in het publiek. De conferentie werd geopend door **Rudi Van Doorslaer** (SOMA), ambassadeur **Jan Deboutte** (namens het Belgische ITF-voorzitterschap) en **Koen Verlaeckt** (de

secretaris-generaal van het Departement internationaal Vlaanderen). De conferentie werd integraal gefinancierd door het Departement internationaal Vlaanderen, terwijl **Nico Wouters** namens het SOMA de academische en organisatorische coördinatie op zich nam.

De grote verdienste van de conferentie was de aanwezigheid van Centraal- en Oost-Europese sprekers. De volgende casussen werden behandeld: Rusland (**Sergei Kudryashov**), Tsjechië (**Niklas Perzi**), Polen (**Andrzej Zbikowski**), Servië (**Milan Koljanin**), Wit-Rusland (**Leonid Rein**) en Hongarije (**Laszlo Csoz**). Tot slot behandelde **Martin Dean** diverse getto's. Er was echter ook aandacht voor West-Europa. **Tall Bruttman** sprak over Frankrijk, **Guus Meershoek** over Nederland en **Benoît Majerus** over België. **Lieven Saerens** en **Herman Van Goethem** gaven een duo-presentatie over de belangrijke Antwerpse casus, met enkele nieuwe elementen.

De rol van ‘gewone’ politiemensen in de Holocaust is duidelijk nog onvoldoende systematisch vergeleken in Europees verband. De korte presentaties uit Centraal en Oost-Europa bewezen dat er veel nieuwe onderzoeksresultaten bestaan die nog niet in ons academisch taalgebied zijn doorgedrongen. De meeste **papers** en enkele **powerpoints** zijn raadpleegbaar **via de website** van het SOMA. De mogelijkheden voor een toekomstige publicatie over dit thema worden onderzocht.

NW

EUROPEAN HOLOCAUST RESEARCH INFRASTRUCTURE (EHRI)

krijgt concreet vorm

Het project *European Holocaust Research Infrastructure* (EHRI), dat in november 2010 startte, krijgt meer en meer vorm. Doel van dit in het kader van het FP-7-programma van de Europese Commissie gefinancierde project, waarvan het SOMA een van de partners is, bestaat erin de toegang tot de collecties over de Holocaust te vergemakkelijken en zo het internationale Holocaustonderzoek nieuwe impulsen te geven. Deze collecties zijn verspreid over talrijke archiefdepots in heel Europa. Aan de technische infrastructuur is flink gewerkt en bij het in kaart brengen van de relevante collecties werd grote vooruitgang geboekt.

Collecties identificeren

Om het begrip en de studie van de Holocaust verder te stimuleren is het een van EHRI's prioriteiten om kennis over de bronnen van de Holocaust aan te bieden. Dat gaat in de eerste plaats over het identificeren van instellingen die Holocaustgerelateerde collecties bewaren en het aanreiken van informatie over deze collecties. In de eerste maanden van het project werd gestreefd naar een praktische, werkbare definitie van 'een Holocaustbron', die genoeg speling toeliet om zoveel mogelijk bronnen te betrekken. EHRI bouwt ook voort op de resultaten van inspanningen

uit het verleden, en streeft naar samenwerking met lopende projecten over Holocaustarchieven. Op deze manier kwam een lijst tot stand van meer dan 1500 instellingen die archiefdocumenten over de Holocaust bewaren. Op dit moment beperkt deze lijst zich tot instellingen in Duitsland, de tijdens de Tweede Wereldoorlog met Duitsland geallieerde landen en de bezette gebieden. In de toekomst zullen ook andere landen worden opgenomen. De lijst blijft steeds onderhevig aan uitbreiding en revisie en is dus zeker 'open-ended'. Het doel is immers dat het overzicht zo volledig mogelijk wordt.

Een volgende stap is het identificeren van de collecties. De meeste bronnen over de Holocaust bevinden zich immers in instellingen waar ook bronnen over andere periodes en onderwerpen worden bewaard, bijvoorbeeld in de nationale archieven. Voor de gebruiker van EHRI zal het echter nuttig zijn om enkel de Holocaustgerelateerde collecties op de *virtual research environment* (VRE), de website die het einddoel van het project is, terug te vinden. Ook bij het identificeren van de collecties bouwt EHRI voort op vroeger werk of op initiatieven die nog lopen.

In juli 2012 vond er in het *Institut für Zeitgeschichte* in München een **workshop** plaats met als onderwerp **Holocaustbronnen in Oekraïne**. De bedoeling was om een zo volledig mogelijk

overzicht te krijgen van alle bronnen in Oekraïense archieven. Gezien de omvang van de Joodse bevolking in Oekraïne aan de vooravond van de oorlog en gelet op het hoge slachtofferaangetal – er werden

ongeveer anderhalf miljoen Joden vermoord – is dit een belangrijke casus. Naast dit soort pilootprojecten werkt EHRI aan lijsten met de belangrijkste collecties per land, die net als die met de archiefinstellingen voortdurend worden aangevuld.

Geplunderde etalages van Joodse winkels tijdens antisemitische manifestaties in Bratislava, Slowakije, maart 1939. (SOMA, nr. 70373)

De voorbije maanden is hard gewerkt aan het schrijven van **nationale rapporten**. Deze geven heel beknopt weer wat zich tijdens de Tweede Wereldoorlog in een land afspeelde, wat het lot van de Joodse bevolking was, hoe het archiefwezen in een land gestructureerd is en welke de belangrijkste instellingen voor Holocaustonderzoek zijn. Het is een collectief werkstuk van het hele werkpakket *Identification & Investigation*, dat naast **Veerle Vanden Daelen** van het SOMA (die het leidt) ook medewerkers heeft in Jeruzalem, Londen, München en Warschau. Tevens werd de hulp van experts, veelal Holocaustonderzoekers of archivariissen, ingeroepen om tot de beste resultaten te komen. De nationale rapporten hebben tot doel een globaal, maar beknopt overzicht te bieden.

Privacy

Privacy is een bijzonder aandachtspunt voor EHRI. Zoals u kon lezen in het vorig nummer van het *Berichtenblad*, werd in mei 2011 in het Joods Museum in Praag een workshop georganiseerd

voor alle EHRI-partners waar de privacyproblematiek in kaart werd gebracht. Uit de workshop is gebleken dat de Nederlandse privacywetgeving voor EHRI richtinggevend zal zijn.

De nodige stappen werden gezet om, conform de Nederlandse wetgeving, aangifte te doen van EHRI. Dit gebeurt bij een daartoe gemachtigde ambtenaar van de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen (KNAW). De aangifte, die onder meer het opstellen van een reglement impliceert, werd op punt gesteld in nauwe samenwerking met een speciaal privacycomité dat door het *project management board* van EHRI werd opgericht.

Dirk Luyten, die verantwoordelijk is voor het werkpakket *Privacy, Access and Copyright Policies* binnen EHRI, werd uitgenodigd om de privacyproblematiek zoals die zich stelt voor EHRI toe te lichten op een congres van PRACTIS (*Privacy Appraising Challenges to Technologies and Ethics*) aan de FUNDP te Namen op 24 januari 2012. Daar bleek dat de Europese regels voor privacybescherming niet goed toegesneden zijn op internationale historische onderzoeksprojecten. Hopelijk brengt de nieuwe Europese regelgeving die momenteel wordt uitgewerkt daarin verandering. Het werkpakket zal het besluitvormingsproces over de nieuwe regels op de voet volgen om de implicaties voor de verdere uitbouw van EHRI goed te kunnen inschatten.

U kunt de evolutie van EHRI volgen op de **website** www.ehri-project.eu. De verschillende activiteiten die in het kader van het project worden georganiseerd, kan u er eveneens terugvinden.

HB/DL/VVD

HET ONDERZOEK NAAR DE MOORD OP JULIEN LAHAUT WORDT VERDERGEZET

In de avond van 18 augustus 1950 werd Julien Lahaut in de deur van zijn woning te Seraing neergeschoten. De moord was geen *fait divers*. Boegbeeld van de Belgische communisten en een geducht stakingsleider in het strategisch belangrijke industriële bekken van Luik, was Julien Lahaut voor de ultra's van de rechterzijde de belichaming van de 'vijfde colonne', een handlanger van de sovjetvijand op het hoogtepunt van de Koude Oorlog. In december 2008 vroeg de Belgische Senaat dat SOMA in staat zou worden gesteld een wetenschappelijk onderzoek uit te voeren naar deze nooit opgehelderde politieke moord.

De aanslag op Lahaut werd niet opgeëist. Jarenlang gerechtelijk onderzoek leverde geen resultaat op en eindigde in 1972 met een buitenvervolginstelling. In 1985 zorgden **Rudi Van Doorslaer** en **Etienne Verhoeyen** in *De moord op Lahaut* voor enkele ophefmakende onthullingen. De daders moesten gezocht worden in Halle. De man die de aanslag leidde en in het boek 'Adolphe' wordt genoemd, was actief in een anticomunistisch inlichtingennetwerk. Hij werd intussen publiek geïdentificeerd als de verzekeringsmakelaar François Goossens. De auteurs deden nog een andere verrassende vaststelling: de naam van Goossens werd alesignaleerd door de diensten van de staatsveiligheid

aan de onderzoeksrechter in oktober 1950. Over de motieven en de eventuele opdrachtgevers schreven de auteurs echter in de zeer voorwaardelijke wijze: zij beschouwden de moord als een mogelijke stap in de vestiging van een sterk regime en zelfs de terugkeer van Leopold III, die op 1 augustus 1950 in het zand had gebeten.

De suggesties waren niet min en nuchter beschouwd moet men erkennen dat de inzet van de zaak-Lahaut niet gering is. Het is dan ook verwonderlijk, of juist niet, dat het tot mei 2011 heeft geduurd alvorens een wetenschappelijk onderzoek over deze kwestie kon worden aangevat, ook al gebeurde dat in precaire omstandigheden. Hoewel de Belgische Senaat in december 2008 de federale regering had gevraagd het SOMA in staat te stellen dit onderzoek uit te voeren, was er immers nog steeds geen federale financiering beschikbaar. Het project kon starten dankzij de steun van Waals minister **Jean-Marc Nollet** en een publieke inschrijving georganiseerd door Europarlementslid **Véronique De Keyser**.

In een eerste fase en in afwachting van een wettelijke maatregel die de toegang regelt tot sommige archieffondsen, concentreerde het onderzoek, gevoerd door **Emmanuel Gerard**, **Widukind De Ridder** en **Françoise Muller**, zich op een aantal minder spectaculaire, maar daarom niet

Het monument voor Julien Lahaut op het kerkhof van Seraing. Een standbeeld van de politicus in zijn herkenbare houding van tribuun, met achter hem een massievere monument dat "het volk" symboliseert, waarvan Lahaut de beschermer lijkt te zijn. Ingehuuldigd in 1956. (Foto van het team Lahaut, SOMA)

minder belangrijke aspecten van de zaak-Lahaut. De gebeurtenissen van 18 augustus werden zo helder mogelijk in beeld gebracht, het gerechtelijk onderzoek werd geanalyseerd. Het netwerk van de politieke en financiële elite werd gereconstrueerd en ten slotte werden ook de reacties van de politieke wereld bestudeerd.

Merkwaardige vaststelling van het archiefonderzoek: er is nauwelijks iets bewaard over de zaak-Lahaut. Is het niet vreemd dat de nochtans volumineuze collecties van Joseph Pholien, Eerste Minister, of Ludovic Moyersoen, Minister van Justitie, geen enkel document over de moord bevatten? Wat overigens niet betekent dat deze fondsen geen interessante informatie verschaffen: er is nu de bevestiging van het bestaan van een privé-inlichtingendienst gefinancierd door baron de Launoit, geleid door twee generaals en met André Moyon als belangrijkste agent.

Het origineel van het gerechtelijk dossier werd vernietigd. Door een gelukkig toeval bleef de kopie die de burgerlijke partij in 1972 liet maken, bewaard op CarCob, de archiefinstelling van de gewezen Communistische Partij. De inventarisatie van 11000 bladzijden, maar vooral de minutieuze studie van de aanwezige PV's en correspondentie, was tijdrovend, maar zeker niet vruchteloos. De indruk, die men kan overhouden uit de Canvasuitzending van 2007 dat in het bijzonder de eerste onderzoeksrechter in de zaak Lahaut bewust en met een zekere minachting nuttige informatie in de wind zou hebben geslagen, klopt niet. Ook André Moyon kwam regelmatig in het vizier van de onderzoeksrechter. Over de rol van

bepaalde speurders kunnen echter vragen worden gesteld.

Wat de gerechtelijke politie in 1961 vruchteloos zocht, namelijk een verslag van André Moyon over de activiteiten van zijn inlichtingennetwerk uit augustus 1950, konden de onderzoekers intussen terugvinden... in de papieren van oud-minister Albert De Vleeschauwer. "We vermelden hier", zo schrijft Moyon op 31 augustus 1950, "zonder commentaar wat er verteld wordt in de kringen die wij verantwoordelijk houden voor de executie van Lahaut: het gaat in elk geval om een apolitieke en zelfs anti-politieke groep, patriottisch en onbaatzuchtig, die gedacht had om pas na de Sovjetbezetting in het strijdperk te treden. Het gaat om een soort *synarchie* die haar mensen heeft in de meest gesloten cenakels en, in het geval van Lahaut, tot bij de speurders". Amper tien dagen voordien was De Vleeschauwer, bang voor represailles, door Moyon in veiligheid gebracht in Frankrijk...

De eerste fase van het onderzoek is niet vruchteloos geweest. De beweringen van Moyon nauwelijks twee weken na de moord, roepen vele en intrigerende vragen op. Zij maken de voortzetting van het onderzoek de moeite waard en zonder meer dwingend.

Inmiddels heeft de voogdijminister van het SOMA, **Paul Magnette**, toegezegd dat het Federaal Wetenschapsbeleid de **tweede fase van het onderzoek** naar de moord op Lahaut zal financieren. Het onderzoek kan dus in het najaar van 2012 worden verdergezet.

EG

DE OORLOG HERDENKEN. DE BELGISCHE STAAT EN DE HERINNERING AAN DE TWEE WERELDOORLOGEN, 1914-2014

Het jaar 2014 zal de aftrap vormen van de herdenkingen aan honderd jaar Eerste Wereldoorlog. Hoewel een ongeziene golf van plechtigheden, tentoonstellingen en publicaties zich aankondigt, leek het noodzakelijk eens te kijken naar de actoren die al een eeuw lang de herinnering aan de twee wereldoorlogen in de publieke ruimte dragen. Meer specifiek richt de analyse zich op de rol (of het gebrek aan rol) van de Staat in dit herdenkingsproces, om zo te belichten hoe het verleden werd gebruikt in een land dat langzaam aan betekenis lijkt te verliezen.

Na twee bezettingen en twee bevrijdingen in de 20ste eeuw bleek België er niet in te slagen om op lange termijn vast te houden aan een gemeenschappelijke herinnering, waarbij de verschillende landsdelen het eens zouden zijn over wie de slachtoffers en wie de helden van beide wereldoorlogen waren. Hoewel elke bezetting werd gevolgd door een periode van patriottische uitbundigheid, kwamen de oude breuklijnen, vooral taalkundig, in het Belgische politieke veld telkens nog dieper dan voorheen de kop opsteken. Een consensus over de herinnering hield nooit langer dan

een decennium na de bevrijding stand, en het is er nog steeds op wachten. Dit onderzoek wil, door de publieke ruimte van de herdenking te bekijken, de vraag stellen hoe het herinneringsconflict heeft kunnen bloeien van de jaren 1920 tot vandaag. Door de erfenis van beide wereldoorlogen te vergelijken kan de rol van de Staat in dit 'echec' van een Belgische herinnering aan de oorlog geanalyseerd worden.

Tijdens beide naoorlogse periodes toonde de Belgische Staat zich een onontkoombare speler in het omgaan met de erfenis van de bezetting. Zijn invloed liet zich voelen bij de gerechtelijke bestraffing van 'verraders' en de

Een oude dame legt bloemen op het graf van de Onbekende Soldaat in Brussel, september 1938. In België kwam het herdenken lange tijd "van onderen" waarbij de Staat opmerkelijk afwezig bleef. (SOMA, nr. 38625)

toekenning van statuten en voordelen aan 'helden' en 'martelaren'. De hypothese van dit onderzoek van **Bruno Benvindo** is dat de publieke autoriteiten er niet in slaagden om deze individuele maatregelen te overstijgen – of het niet wilden – en dus geen centrale herdenkingspolitiek ontwikkelden. Het Belgische 'systeem' van regulatie – met name de neiging van de Staat om conflicten die zij onoplosbaar acht van zich af te schuiven – lijkt hier op een nieuwe manier geïllustreerd te worden. Pioniersonderzoek heeft al aangetoond hoe dit proces van overdracht aan tussenliggende instanties tot stand kwam in het socio-economische domein, maar nu lijkt alles erop te wijzen dat dit evengoed geldt voor socioculturele kwesties, in de eerste plaats de herdenking.

In België werd het publieke herdenken van de twee wereldoorlogen inderdaad grotendeels overgelaten aan lokale verenigingen, maar nog meer aan herinneringsmilieus (verenigingen voor oud-strijders, gedeporteerden, politieke gevangenen, enz.). Deze diverse sociale groepen, gevormd door de oorlog en zelf ideologisch erg verdeeld, richtten elk hun eigen *lieux de mémoire* op. Een erg gefragmenteerd herdenkingslandschap komt zo naar boven, waarin elk herinneringsmilieu zich wel kan uitdrukken rond 'zijn' monumenten, maar waar niemand erin slaagt zich daarbuiten te laten gelden. Deze fragmentatie verhindert allerminst de tegengestelde herinneringsmilieus, elk overtuigd van het eigen gelijk, om te proberen (symbolische of materiële) nationale erkenning te verkrijgen voor 'hun' monument. Het onderhandelingsproces tussen de herinneringsgemeenschappen

en de publieke instanties wordt hier nader onderzocht, net als de – zeer beperkte – initiatieven die de Staat in de 20ste eeuw nam om musea en nationale herdenkingsplaatsen te creëren die de verdeeldheid zouden kunnen overstijgen.

Dit project ligt in het verlengstuk van het onderzoek naar de herinnering van de Tweede Wereldoorlog dat sinds enkele jaren op het SOMA wordt verricht. Het legt echter twee nieuwe accenten. Het onderzoeksveld wordt enerzijds chronologisch verruimd: door de herinneringen van de twee wereldoorlogen te vergelijken, kan de evolutie van het omgaan met het oorlogsverleden op langere termijn grondig geanalyseerd worden. De nadruk ligt, anderzijds, op de herinneringsactoren zelf, eerder dan te focussen op sociale representaties, waartoe studies over het collectieve geheugen zich al te vaak beperken. Door het centraal stellen van de rol van de Staat en zijn interactie met de getuigen en historici die steeds vaker als experts worden ingeroepen, zien we hoe de herinnering in de 20ste eeuw is kunnen uitgroeien tot een 'categorie' van publieke actie.

BB

SCHERVEN VAN DE OORLOG. DE STRIJD OM DE HERINNERING AAN DE TWEEDE WERELDOORLOG, 1945-2010

De bevrijding in 1944 betekende niet alleen het einde van een oorlog. Het was ook het begin van een pijnlijk gevecht om de herinnering. Verzetslieden en collaborateurs, politieke gevangenen en slachtoffers van raciale vervolging: elk ontwikkelden ze hun eigen cultus van het verleden. Aansluitend bij zowel oude Belgische breuklijnen als nieuwe Europese tegenstellingen tijdens de Koude Oorlog, blijven deze rivaliserende herinneringen tot op de dag van vandaag met elkaar botsen.

In *Scherven van de oorlog*, het resultaat van een tweejarig project op het SOMA, vertellen **Bruno Benvindo** en **Evert Peeters** (tegenwoordig KULeuven) over deze confrontatie. Zij tonen aan dat in de strijd om de herinnering maar weinigen kunnen genieten van echte erkenning. De meesten houden er een bittere en ontgoochelde smaak aan over. Dit falen van de herinnering wordt beschreven aan de hand van de geschiedenis van de voornaamste gedenkplaatsen van de bezetting. Het Memoriaal van Breendonk, de Congreskolom, de Dossinkazerne en de Ijzertoren worden geanalyseerd als monumenten waar getuigen, gewone burgers en de publieke macht hun

rechten op het verleden trachten te doen gelden.

Het boek, in 2011 verschenen bij De Bezige Bij Antwerpen/SOMA, telt 262 blz. Het kan worden besteld bij het SOMA voor de prijs van 16 euro (portkosten inbegrepen), in plaats van 19,95 euro in de boekhandel.

BB

SOCIOPOLITIEKE GESCHIEDENIS VAN DE BELGISCHE JUSTITIE

Mélanie Bost en Lawrence Van Haecke werken binnenkort hun doctoraatsthesisen af die zij schreven in het kader van het federaal onderzoeksprogramma IUAP "Justitie en Samenleving: sociopolitieke justitiegeschiedenis in België (1795-2005)", waarvan het SOMA partner is. Zij onderzochten respectievelijk de rol van de Belgische magistratuur tijdens de eerste Duitse bezetting en de repressie van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog.

Ter gelegenheid van dit *Berichtenblad* willen de auteurs enkele perspectieven aanreiken die een relatief nieuwe

tak van de Belgische historiografie, de geschiedenis van justitie, te bieden heeft. Wat is haar belang voor de studie van oorlogen en militaire bezettingen?

Terug naar de bronnen van de strafwetgeving

Het werk van **Lawrence Van Haecke** behandelt de **repressie van collaboratie**, een studieveld dat al veel eminente historici en sociologen hebben onderzocht. Het merendeel van studies over dit thema concentreert zich voornamelijk op de analyse van de collaboratie en het bilan en de langetermijnsimpact van het repressieproces. Door naar de wortels in het verleden terug te grijpen kan deze doctorandus de analyse van het wettelijk kader van de repressie uitdiepen en de lange genese van dat kader verduidelijken.

Hij onderzocht, in een mengeling van rechts- en politieke geschiedenis, het juridisch materiaal dat de militaire justitie tot haar beschikking had bij het bestraffen van de collaboratie. Dit waren vooral de artikelen van het Strafwetboek ter bestraffing van misdaden en wanbedrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat, evenals de voorzieningen over politieke en burgerlijke rechten en over nationaliteit, zoals aangepast en geïnterpreteerd door de regering Pierlot in Londen in 1942 en door de opeenvolgende regeringen tijdens de naoorlogse periode.

Walter Ganshof van der Meersch speelde als auditeur-generaal van het Militair Gerechtshof een centrale rol bij de repressie van de collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog. (SOMA, nr. 31601)

De relatie recht-politiek in tijden van crisis

Door terug te grijpen naar de bronnen van het recht verkent Lawrence Van Haecke een domein dat vooral was voorbehouden voor juristen. Hij voegt er de traditionele methodologische hulpmiddelen van de historicus aan toe – contextualisatie en het in tijdsperspectief plaatsen – en gebruikt veelal onuitgegeven archiefmateriaal, zoals dat van Eerste Minister Pierlot (ministerieel kabinet, persoonlijk archief) of de *'Instructions Générales'*, de archieven van het Auditoraat-generaal. Deze aanpak laat hem toe het werk van de wetgever te ontrafelen en in de repressie van staatswege allerhande evoluties in het strafrecht te ontdekken.

Voor een deel steunend op de theorie van *path dependence* onderzoekt de doctorandus de strafrechtelijke evolutie van de artikelen van het Strafwetboek die van belang zijn in het interbellum en zelfs al tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij houdt ook rekening met de problemen bij de uitvoering van de repressie, zoals de druk gecreëerd door de sociale en politieke realiteit van de collaboratie. Dit waren factoren met veel invloed op de politieke beslissingen na de oorlog.

Zo'n langetermijnsblik op het juridische materiaal laat volgende vaststelling toe. Het werk van de regering Pierlot, vaak omwille van zijn inefficiëntie bekritiseerd door specialisten van de repressie, was in wezen weinig vernieuwend. De ontwikkelingen in Londen zijn een duidelijke voortzetting van het juridische werk uit de jaren 1930, dat een reactie was op de crisis van de parlementaire democratie. Tijdens deze periode is er extra aandacht voor het

strafrecht. De Staat zet de verdediging in tegen destabiliserende elementen: de klemtoon ligt op de strengheid van de straffen, het 'bijzonder opzet' wordt afgeschaft en er wordt meer beroep gedaan op het 'algemeen opzet', *procédés* die bijdroegen tot de efficiëntie van de repressie. Het algemeen doorverwijzen naar de militaire justitie voor dit type overtredingen werd al ingesteld in 1934 en indirect vernieuwd in maart 1940. Het beleid van de regering Pierlot gaat niet in tegen de visie van het Belgisch parlement.

De toegevoegde waarde van de twee benaderingen – rechtsgeschiedenis en *path dependence* – voor de politieke geschiedenis van de oorlog is dat ze de strategie van de regering in Londen belichten. In een tijd van institutionele instabiliteit vermijdt de regering het in vraag stellen van zijn eigen legitimiteit door zijn maatregelen te laten aansluiten bij de hervorming van de wetgeving in vredetijd. Het terugvallen op de juridische traditie legt zo de basis voor de legitimiteit van het repressief systeem zoals ontwikkeld in oorlogstijd.

Magistraten in de oorlog: de onderschatte rol van een invloedrijke speler

In haar thesis over de **dad en houding van de Belgische magistraten tijdens de eerste Duitse bezetting van 1914-1918**, benadrukt ook **Mélanie Bost** het belang van het recht in de Belgische maatschappij. Haar vertrekpunt is nochtans verschillend: het zijn niet de politieke actoren in hun wetgevende functie die centraal staan in haar studie, maar eerder bepaalde professionals die het recht hanteren, met name de magistraten.

Joseph de Haene.
Raadgever bij cassatie.
Tijdens de bezetting
schreef deze magistraat
onder pseudoniem een
serie pamfletten getiteld
Les lettres d'un provincial,
waarin hij zowel de
illusoire bescherming
van het conventioneel
bezettingsrecht als de
volgens hem te meegaande
rechtspraak van het
hooggerechtshof aan de
kaak stelde. De *Lettres*, in het
geheim verspreid, kenden
een groot succes.
(Fonds Hof van Cassatie,
Justitiepaleis Brussel)

De doctoranda wil de nadruk leggen op de belangrijke rol die de magistratuur speelde in de bezettingszone, en dit voor de hele burgerlijke samenleving en niet enkel in de behandeling van individuele situaties.

Ondanks zijn potentieel is het juridische veld nog niet genoeg bestudeerd door historici van de bezetting. Vanwege de zeer beperkte toegang tot contemporaine juridische bronnen, maar zonder twijfel nog meer door de natuurlijke reserve ten opzichte van het beroep van magistraat bleef deze nochtans belangrijke speler tot hiertoe in de schaduw van de historiografie van de bezetting, en van de geschiedenis van justitie in het algemeen.

De ervaringen van deze professionals van het recht, die doorgaans weinig geneigd zijn tot commentaar op contemporaine gebeurtenissen of hun eigen juridische beslissingen, is geen gemakkelijk thema. Men kan zich overigens afvragen wat de bewegingsruimte was voor een juridische macht die gebonden was door de toepassing van de wet en respect voor de procedures.

In 1914-1918 wordt de rechterlijke macht door de oorlog in een uitzonderlijk invloedrijke positie geplaatst. Het is inderdaad de enige van de drie nationale machten die officieel zijn functies bleef uitvoeren. Zo incarneerde het op z'n eentje de soevereiniteit en nationale autoriteit van de Staat.

Door de lange afwezigheid van een legitieme wetgevende macht wint de jurisprudentie aan belang als bron voor de rechtspraak. Men doet beroep op de magistraten om een antwoord te bieden op het gebrek aan wetgeving – de situatie van militaire bezetting is op dat moment nieuw in België – en de belangrijkste knopen door te hakken. Uiteindelijk vormen zij de legitieme vertolkers van het bezettingsrecht, een recente tak van het internationale recht die uiterst belangrijk wordt in de relaties tussen bezetter en de bezette maatschappij in 1914-1918. De impact van juridische beslissingen is dus groter dan in tijden van vrede.

Ook door zijn statuut is de magistraat een erg interessante figuur om te bestuderen in de context van een vijandige bezetting. Zijn onafhankelijkheid, zowel institutioneel als in zijn functie, plaatst hem a priori in een relatief beschermde verhouding ten opzichte van de bezettende macht. In de praktijk echter was er vaak sprake van inmenging; de juridische macht moest zich dus verdedigen tegen inbreuken vanwege de bezetter, maar tegelijk tegen druk en kritiek vanuit de burgerlijke samenleving in België. De thesis van Mélanie Bost belicht de strategieën van de magistratuur om deze eerste grote crisis in haar bestaan sinds de onafhankelijkheid van België door te komen.

MB/LVH

EEN NIEUWE IUAP: “JUSTICE AND POPULATIONS”

Het SOMA was een van de partners van door de **Xavier Rousseaux** (UCL-CHDJ) geleide Interuniversitaire Attractiepool (IUAP) “*Justice and Society: Socio-political history of Belgian Justice (1795-2005)*” die in maart 2012 ten einde liep. Voor de daarop aansluitende zevende fase van het IUAP-programma diende de onderzoeksploeg, uitgebreid met een aantal nieuwe partners, een voorstel in over “*Justice and Populations*”. Het project werd gunstig geëvalueerd zodat het netwerk over de geschiedenis van de justitie zijn onderzoek kan verderzetten. Het SOMA zal zich toeleggen op de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, verzet en magistratuur tijdens de Tweede Wereldoorlog en de koloniale justitie.

Terwijl de IUAP “*Socio-political history of Belgian Justice*” een institutionele invalshoek had, focust “*Justice and Populations*” meer op de impact van het juridische systeem op de bevolking, of meer specifiek: op bepaalde groepen van de bevolking die door het juridische systeem als problematisch werden gedefinieerd. Aan deze IUAP werken in totaal veertien Belgische en internationale universiteiten en onderzoeksinstituten mee. Het interdisciplinaire karakter is meer uitgesproken door de inbreng van criminologen en bestuurskundigen.

Justitie en oorlog, justitie en kolonie

Het SOMA zal twee deelthema's van het werkpakket “*Justice, Crisis and (At-)Risk*

Populations” uitdiepen: enerzijds oorlog en bezettingen en hun nasleep en anderzijds de koloniale justitie. Wat de oorlogen betreft zal het SOMA zich toespitsen op de juridische gevolgen van de Eerste Wereldoorlog (met onder meer amnestie) en anderzijds op één specifiek aspect van de bezettingsgeschiedenis van de Tweede Wereldoorlog: de verhouding tussen magistratuur en verzet. Verder zal het SOMA zich richten op de koloniale justitie, waar specifieke groepen van de bevolking gedefinieerd en geïsoleerd werden.

Het SOMA zal mee een Europees/internationaal *digital humanities*-onderzoeksinfrastructuurproject uitwerken op basis van statistieken en bronnenmateriaal over de Belgische justitie dat digitaal ontsloten wordt in het kader van de IUAP. In elk werkpakket zal structureel worden samengewerkt tussen de verschillende partners. Voor de Eerste Wereldoorlog is dit vooral professor **Stanislas Horvat** (Koninklijke Militaire School) en voor de koloniale geschiedenis professor **Nathalie Tousignant** (*Facultés Universitaires Saint Louis*). Voor het SOMA zullen aan het project twee onderzoekers en een doctoraatsbursaal werken.

De **acta van het colloquium** “*Justice in Wartime and Revolutions*”, dat in september 2011 werd georganiseerd, zullen binnenkort verschijnen in de door het Algemeen Rijksarchief uitgegeven IUAP-reeks. Meer details vindt u op de website van het SOMA.

Professor Xavier Rousseaux (UCL-CHDJ), coördinator van de IUAP “Sociopolitieke geschiedenis van de Belgische justitie (1795-2005)”, bij de opening van het colloquium “*Justice in Wartime and Revolutions: Europe, 1795-1950*” op 21 september 2011.

DL/RVD

KOLONIALE GESCHIEDENIS OP HET SOMA DOOR HET PRISMA VAN KINDEREN EN VROUWEN

Sinds 2000 maakt de koloniale geschiedenis deel uit van het onderzoeksveld van het SOMA. Zoals historica Catherine Coquery-Vidrovitch benadrukt, is de Europese cultuur immers het resultaat van *“tous les héritages qui se sont mêlés dans un passé complexe et cosmopolite où le fait colonial a joué et continue de jouer son rôle”*¹.

De twee projecten over koloniale geschiedenis van het SOMA illustreren deze heropleving van het koloniale vraagstuk in westerse maatschappijen. Het eerste, dat Sarah Heynssens wijdde aan “De kinderen van Save”, plaatst zich binnen het actuele debat over de rol van voormalig gekoloniseerd in de Belgische maatschappij, rekening houdend met het statuut dat hen werd toebedeeld tijdens de koloniale periode. Het tweede, waarin Anne Cornet het profiel en de activiteiten van westerse vrouwen in Belgisch Congo bekeek, probeert het misleidende debat over de weldaden of wandaden van de kolonisatie te overstijgen door de complexiteit van de koloniale samenlevingen aan te tonen.

De kinderen van Save

De Belgische koloniale samenlevingen kenden een sterk gesegregeerde structuur. Zwart en blank leefden strikt gescheiden van elkaar en waren onderhevig aan verschillende regels en wetten. Desondanks zorgden seksuele contacten tussen beide groepen voor het ontstaan van een groep personen van gemengde afkomst. Deze metissen bevonden zich omwille van hun raciale hybriditeit in een tussenpositie in de koloniale maatschappij en dit zowel op administratief, juridisch als sociaal vlak.

Om deze problematische positie het hoofd te bieden, werden jonge metissen op overheidsbevel ondergebracht in tehuizen en missies die hen een Europese opvoeding boden. Volgens de koloniale autoriteiten verdienden metissen, omwille van hun Europese afkomst, een betere opvoeding en opleiding dan de Afrikaanse kinderen. De kinderen uit de regio van de Grote Meren (Kivu, Rwanda, Burundi) werden ondergebracht in het tehuis voor ‘mulatten’ in Save (Rwanda) dat gerund werd door de congregatie van de Zusters Missionarissen van Onze Lieve Vrouw van Afrika (de Witte Zusters).

Volgens dezelfde logica die de kinderen tijdens de koloniale periode in tehuizen plaatste, werden de kinderen op het mo-

¹ Catherine COQUERY-VIDROVITCH, *Enjeux politiques de l'histoire coloniale*, Marseille, 2009, p. 9.

Klas op Save, jaren 1950.
(Archief Antoine Delvaux)

ment van de onafhankelijkheid op initiatief van de directrice van het tehuis, Zuster Lutgardis, naar België overgebracht. Dankzij de financiële steun van de Belgische regering en de steun van de vereniging van Christelijke Middenstands- en Burgervrouwen (CMBV) slaagde Zuster Lutgardis erin zo'n 300 metissen naar België over te brengen waar pleeg- en adoptiegezinnen (de christelijke) opvoeding van de kinderen verzekerden. Hoeveel kinderen werden geëvacueerd, waarom en door wie vormden aanvankelijk de centrale vragen van dit onderzoeksproject.

De Save-casestudie riep echter ook meer complexe vragen op over de biopolitiek van de koloniale staat en de positie die kinderen van gemengde afkomst innamen binnen deze structuur. Kinderen van gemengde raciale afkomst vormden een uitdaging voor de ideologische basis van de koloniale onderneming die gestoeld was op een inherente superioriteit van het blanke over het zwarte 'ras'. Hoe de Belgische koloniale instanties enerzijds, en de Afrikaanse bevolking anderzijds, omgingen met deze uitdaging verduidelijkt hoe beide groepen dachten over concepten als ras, gender, opvoeding, familie en moederschap.

Opmerkelijk is dat de positie van metissen niet noodzakelijk minder ambigu werd in postkoloniaal België. Aangekomen in

België, waren de metissen uit Save niet langer blanken of *muzungu's* zoals in Afrika maar werden ze vaak bestempeld als 'zwarte' of 'vreemdeling'. De geschiedenis van de kinderen van Save biedt daarom niet alleen inzicht in de onderliggende mechanismen van de westerse heerschappij over de Afrikaanse bevolking maar toont ons ook op welke manier werd omgegaan met het koloniale verleden in postkoloniaal België.

De resultaten van dit onderzoeksproject, dat in april 2012 ten einde liep, kunnen gevonden worden in het artikel "*Decolonisation and Adoption: forced migration of mixed race children from colonial Rwanda and Burundi to Belgium between 1958 and 1961*" dat zal verschijnen in november 2012 in de *Revue d'histoire de l'enfance irrégulière* (nr. 14). Bovendien zal dit onderzoek de basis vormen voor een **tentoonstelling** in samenwerking met Historische Huizen Gent. De opening ervan is voorzien in juni 2013. Tegelijkertijd verschijnt de catalogus/het boek over de *Kinderen van Save* bij uitgeverij Davidsfonds en *La Renaissance du livre*.

Vrouwen in de kolonie

Dit project benadert de koloniale geschiedenis vanuit een genderperspectief. Het probeert de invloed van Europese

vrouwen in de koloniale samenleving te bepalen, zowel in het dagelijkse leven als op het vlak van de politiek. Er zijn twee onderzoekspijlers.

De eerste bestaat uit een collectief portret van de Europese vrouwen actief in Congo in dienst van de koloniale Staat, privé- of zendingsgenootschappen, of liefdadigheidsorganisaties. De tweede is het doorgronden van de specifieke rol van Westerse vrouwen in de kolonie, aan de hand van hun aanwezigheid en die van hun kinderen, maar ook en vooral van hun activiteiten op het terrein gericht naar Europeanen en Afrikanen.

De westerse vrouwen: concurrentes van de 'Évolués'?

Het dieper onderzoek naar de profielen en functies van de vrouwen in dienst van de Staat legde een rivaliteit bloot tussen hen en de 'évolués'. Inderdaad, terwijl de mannelijke ambtenaren systematisch betere posten bekleedden in de administratieve hiërarchie dan de Afrikaanse beambten, lijkt het zo dat de Westerse vrouwen en de Afrikaanse bediendes regelmatig in concurrentie verkeerden wat betreft salaris en de verantwoordelijkheid of vertrouwelijkheid van hun taken.

De koloniale Staat nam maar weinig vrouwelijke ambtenaren volwaardig in dienst, maar deed daarentegen wel regelmatig beroep op tijdelijke, lokale

werkkrachten (dochters of echtgenotes van ambtenaren of kolonisten, weduwes

waarvan de overleden echtgenoot nog een lopend contract had, gescheiden vrouwen, vrijgezellen wier contract bij een privé- of zendingsgenootschap onderbroken werd in Afrika). Deze westerse vrouwen hadden een ander profiel en statuut dan de vrouwelijke ambtenaren: ze waren aangeworven voor bepaalde tijd, werden niet onderworpen aan de eisen van een koloniale opleiding, kregen een veel bescheidener loon, en hun terugreis noch vakantie ter plekke werd vergoed. Het ging dus om goedkope werkkrachten waarvan het contract zonder vergoeding of opzeggingstermijn kon worden verbroken.

Het gevolg was dat deze vrouwen de Afrikaanse bediendes gingen vervangen. Bovendien hadden zij een onvergelijkbaar voordeel in een koloniaal systeem gebaseerd op segregatie en dus geneigd om elke koloniale macht te wantrouwen en bestrijden: zij waren blank en werden dus beschouwd als belanghebbende in de koloniale macht. Men kon hen zonder risico functies toevertrouwen in gevoelige sectoren als de censuur of de veiligheidsdienst. Ze vervingen Congolezen tijdens periodes waarin de koloniale macht in gevaar was (de wereldoorlogen, de rellen van 1959, de maand voor de onafhankelijkheid). Omgekeerd leidde hun lichte meerkost tijdens de economische crisis tot ontslag ten bate van Congolese bediendes.

De Europese vrouwen bevonden zich dus halverwege de mannelijke ambtenaren en de Afrikaanse bediendes, en belemmerden de toegang van deze laatsten tot administratieve functies die het onafhankelijke Congo niettemin later zelf moest zien in te vullen.

ACor/SH

Lucienne Harvey Meurisse, aan het werk in de kolonie als scriptgirl en secretaresse van de Belgische cineast André Cauvin, voor de propagandafilm *Congo*, tussen 1942 en 1943. (SOMA, fonds André Cauvin, nr. 142009)

HET TIJDPERK VAN DE BEZETTINGEN. BEZETTINGSPOLITIEK IN WEST-EUROPA TUSSEN RECHT EN GEWELD (1914-1949)?

Dit doctoraatsproject wil een vergelijkende bezettingsgeschiedenis schrijven van West-Europa in de eerste helft van de 20ste eeuw en kadert in de huidige stroming van transnationale (oorlogs) geschiedenis(en). Centraal staat de vraag naar de (on)macht van een bezetter om een bezette bevolking te disciplineren. De thematische focus ligt op het repressiebeleid, met een bijzondere aandacht voor de represaille- en gijzelaarspolitiek. Welke middelen werden daartoe gehanteerd en hoe kwam de bezetter daardoor in conflict met het internationaal (oorlogs)recht en de principes van een rechtsstaat?

Binnen de geschiedschrijving stond de Eerste Wereldoorlog lange tijd in de schaduw van de Tweede. Dit is niet langer het geval en intussen worden de wereldoorlogen als onderzoeksgebieden bij uitstek beschouwd voor comparatieve analyse. Bovendien werd bezettingsgeschiedenis te lang vanuit een nationaal perspectief benaderd. De ambitie van dit onderzoek is het verwezenlijken van een transnationale analyse op lange termijn. Aangezien de houding van een bezetter in wisselwerking stond met de (re)acties van tegenstanders en de internationale rechts- en oorlogspraktijk, vormt het repressiebeleid een uitgelezen problematiek om transnationaal te

benaderen. De cases zijn (a) België en Luxemburg tijdens de Eerste Wereldoorlog, samen met de bezetting van Noord-Frankrijk onder de stellingoorlog; (b) het Rijn- en Saarland gedurende het interbellum en de annexatie van de Oostkantons; (c) België, Nederland, Luxemburg en Frankrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog; (d) de rol van België binnen de Franse bezettingszone in het naoorlogse Duitsland.

Het eerste luik van het project maakt een stand van zaken op van de West-Europese bezettingsgeschiedenis (1914-1949) en de daarin gehanteerde bezettingstypologieën. Het voornaamste kenmerk van een bezetting is het tijdelijke karakter ervan. Dit wordt zowel onderstreept door wetenschappelijke literatuur – waar het behoud of verlies van soevereiniteit als onderscheidend element wordt gehanteerd voor bezettingstypologieën – als door het oorlogsrecht. Om dit te benadrukken, beschouwt het oorlogsrecht het als cruciaal dat wijzigingen binnen de bestaande orde van het bezette gebied minimaal blijven en wordt een bezetter als een beheerder gezien. De praktijk toont echter dat er steeds grijze zones bestaan. Het zijn deze grijze zones die het interessantst zijn om te onderzoeken. Hierbij staan de disciplineringsmiddelen van bezetters centraal. De term ‘disciplineringsmiddelen’ wordt als overkoepelende term gehanteerd voor zowel repressieve acties (geweld ten aanzien van personen of materiële

Brussels burgemeester Joseph Van de Meulebroeck (op de voorgrond) en secretaris-generaal van het Ministerie van Volksgezondheid en Ravitaillering Raymond Delhayne ontvangen de Duitse generaal, bevelhebber van de troepen voor Brussel, in het binnenhof van het Stadhuis op 18 mei 1940, de dag na de overgave van de stad. (SOMA, nr. 33339)

bezettingen) als normatief-ideologische acties (waarmee men het mens- en maatschappijbeeld van de bevolking wil beïnvloeden).

Het tweede luik steunt

op primaire bronnen over de represailles en gijzelaarspolitiek. Deze politiek wordt beschouwd als uiting van conflictradicalisatie en fungeert als concrete toetssteen van de rechtsstaat.

In een derde luik worden de eerste twee luiken met elkaar gekruist en worden drie conglomeraten van langetermijnvragen aan het historisch verhaal gesteld.

- 1) Hoe dwingt een bezetter autoriteit af? Hoe organiseert hij de ordehandhaving? Hoe staat hij – in het geval van gewapend conflict – ten aanzien van de (il)legitimiteit van gewapende oppositie tegen het bezettingsregime?
- 2) Welke invloed heeft het internationaal (oorlogs)recht, meer specifiek met betrekking tot de invulling en concrete toepassing van de zogenaamde 'militaire noodzakelijkheid'? Werd dit door de bezetters (tot vandaag) gehanteerde motief duidelijk omschreven en kwam het bijgevolg aan een doelspecifieke definitie tegemoet – namelijk: het dwangmatig wijzigen van een bepaalde praktijk door zich te richten tot die agenten die over de autoriteit beschikken om subversieve handelingen te controleren?

- 3) Welke zijn de veranderende drijfveren achter bezettingen in de loop van deze halve eeuw? Vanuit een langtermijnperspectief lijkt een dynastieke veroveringslogica zich te onderscheiden van een 20ste-eeuwse hervormingslogica (bezetten om in politiek-institutionele en economische zin te hervormen). Zijn bezettingsdrijfveren terug te voeren tot de tegenstelling 'bezetten om te bezitten' versus 'bezetten om te hervormen'? Tot op welke hoogte illustreert deze tegenstelling een veranderende wereldorde en gewijzigde veiligheidsnoties? Wat sinds de tweede helft van de 19de eeuw steeds nadrukkelijker op de voorgrond treedt als ijkpunt in de humanisering van de oorlogsvoering, blijkt de waterscheiding tussen een legitieme en illegitieme gewapende oppositie te zijn, in parallel met de toegestane strijdmiddelen en methoden. De vraag stelt zich wat deze West-Europese bezettingsgeschiedenis van de eerste helft van de 20ste eeuw vertelt over de bezettingen tijdens de tweede helft van de eeuw tot vandaag.

Het onderzoek door **Laurence Petrone** begon op 1 oktober 2012.

LP

BOSNIË EN BASTOGNE, TWEE KEER EEN FRISSE BLIK OP DE GESCHIEDENIS EN HERINNERING VAN DE OORLOG

Twee academici wensten dit jaar van het wetenschappelijk kader van het SOMA te profiteren om hun beschouwingen uit te diepen. Hun onderzoek is niet enkel in beide gevallen passioneel, het vertoont ook interessante gelijkenissen.

Yasmina Gavrankapatenovic-Redzic, doctoraatsstudente in kunst- en mediatheorie, vergeleek de herinneringspolitiek in Bosnië-Herzegovina met de Belgische casus, terwijl de ervaren Belgische historicus **Peter Schrijvers** de slag om Bastogne bestudeerde. Beiden benadrukken het belang van collectieve representaties in de herinnering (of liever: herinneringen) van de oorlog. In België en de Verenigde Staten is dit soort gekleurde herinnering geleidelijk aan het vervagen, wat laat hopen op een objectievere reconstructie van het oorlogsverleden. In Bosnië echter wordt ze voortdurend gevoed door partijdige doelen en kan ze de spanningen verscherpen, zoals tijdens het uiteenvallen van Joegoslavië tussen 1992 en 1996.

Herinnerings- en identitaire politiek in Bosnië-Herzegovina in vergelijking met de Belgische casus

Deze studie maakt deel uit van het interdisciplinaire doctoraatsprogramma van

de Universiteit van Belgrado, met steun van het SOMA. Het doel is een platform te creëren om de lectuur en analyse van herdenkingen in de vorm van visuele en publieke kunsten toe te laten.

Meer specifiek richt het onderzoek zich op de manier waarop de ideologische en andere scheidslijnen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in België en het huidige Bosnië-Herzegovina bestonden, konden voortleven in andere socio-politieke milieus. Zij bestaan vandaag onder licht gewijzigde vorm en houden identitaire en territoriale grenzen in stand. Doordat er in dezelfde geografische ruimte of sociale en politieke context verschillende identiteiten in het spel zijn, ontstaan er onvermijdelijk concurrerende herinnerings- en identitaire strategieën. Dit werd onderzocht vanuit Belgisch en Bosnisch perspectief, waarbij zowel de verschillen als de gelijkenissen tussen beide landen werden benadrukt.

In België is de herinnerings- en identitaire politiek een afspiegeling van economische en taalkundige breuklijnen, alsook van politieke spanningen. In Bosnië-Herzegovina ligt ze in het domein van nationale/etnische, religieuze en veronderstelde taalkundige identiteiten. De federale organisatie van de politieke macht is een belangrijk punt van gelijkenis tussen de twee casussen. Wat echter een groot verschil vormt zijn de extreme vormen van geweld waartoe het conflict in Bosnië-Herzegovina begin jaren 1990 heeft geleid met het uitroepen van de

Mostar (Bosnië-Herzegovina), 1944. Links een hotel, rechts een Turks bad. In de straten Kroatische en Italiaanse soldaten, alsook leden van de Ustasha-jongeren.
(SOMA, nr. 64812)

onafhankelijkheid van de republiek Bosnië-Herzegovina.

Het geleidelijke uiteenvallen van Joegoslavië en het bijhorende onafhankelijkheidsproces betekenden ook een gewelddadige terugkeer van ideologische tegenstellingen die in 1941-1945 op het Joegoslavische gebied aanwezig waren. Dorpen, gehuchten en steden waar oorlogsmisdaden tegen burgers waren gepleegd tijdens de Tweede Wereldoorlog, zoals o.a. Višegrad, Prijedor, Srebrenica of Nevesinje, werden opnieuw het toneel voor systematische misdaden tegen de menselijkheid. De schaal en graad van de misdaden in Bosnië-Herzegovina tussen 1992 en 1996 kan pas onderzocht worden als men ook die van 1941-1945 in beschouwing neemt. Ook de autoriteiten die toelieten en -laten om deze misdaden in een actuele context te herdenken spelen hun rol. In dit perspectief focust het onderzoek zich op misschien wel de meest zichtbare belichaming van deze strijdende herinneringen: de publieke ruimte (visuele kunst, gedenktekens, herdenkingen en andere uitingen van het collectieve geheugen) en het politieke discours dat op een indirecte manier bijdraagt tot

de totstandkoming van deze praktijken.

De analyse richt zich op de wirwar van herdenkingen, elk jaar in april-mei, van het begin van het beleg van Sarajevo (6 april 1992-29 februari 1996) en de bevrijding van de stad door de partizanen van Tito (6 april 1945). Op de achtergrond speelt de rehabilitatie van collaborateurs met het nazisme en fascisme in Servië en Bosnië-

Herzegovina. Het tegenvoorbeeld van de Belgische geschiedenis kan een nieuwe blik werpen op deze zeer actuele kwestie in de Balkan.

Bastogne Revisited: een nieuwe kijk op een legendarische Amerikaanse veldslag

Het beoogde eindproduct van dit onderzoeksproject is een **Engelstalig boek** (Yale University Press) dat breekt met de klassieke visie op de Slag om de Ardennen, zoals die wijd verbreid is in de Angelsaksische wereld. Daarvoor wordt gewerkt met nieuw militair archiefmateriaal uit de Verenigde Staten en verwaarloosde Belgische burgerlijke archieven. Het project wordt ondersteund door het SOMA en gefinancierd door de *University of New South Wales* in Sydney, Australië.

De betekenis van de slag om Bastogne in het Amerikaanse collectieve geheugen over de Tweede Wereldoorlog is enorm. Toch werd de slag *an sich* in het Engelse taalgebied nog nauwelijks exhaustief en kritisch onderzocht. De meeste hoofdstukken en boeken over Bastogne

handelen haast uitsluitend over de periode tussen de aanval en het moment waarop Pattons troepen erin slagen om vanuit het zuiden de Duitse omsingeling te doorbreken. Iedereen blijft dus in de voetsporen lopen van S.L.A. Marshalls klassieke studie *Bastogne: The Story of the First Eight Days*, die al in 1946 verscheen. Dit project werpt een frisse blik op de eerste acht dagen, maar schenkt daarbij ook aandacht aan bijvoorbeeld de Afro-Amerikaanse troepen. Ook andere, niet-parachutisteneenheden, die tot op heden vaak genegeerd worden maar wél aanwezig waren in het belegerde Bastogne, krijgen een plaats. Naast de eerste gevechtsdagen zal er echter minstens evenveel aandacht uitgaan naar de ontwikkelingen na de komst van Patton. Ook die fase was cruciaal, maar kreeg tot op heden niet veel aandacht. In die weken kreeg de slag immers de allures van een ware uitputtingsoorlog, die de Amerikaanse legerleiding noopte tot de inschakeling van verse troepen. Net onder die nieuwelingen lagen de slachtofferpercentages erg hoog.

Nog belangrijker is de vaststelling dat het Belgische perspectief nagenoeg ontbreekt in het klassieke Anglo-Amerikaanse verhaal. Dit onderzoeksproject wil aantonen dat populaire geschiedschrijvers van de Tweede Wereldoorlog maar al te gemakkelijk over de aanwezigheid van burgers tijdens de gevechten heen fietsen. Misschien doen ze dat om het beeld van de 'Goede Oorlog' overeind te houden? Of misschien zijn ze zich niet bewust van het bestaan van andere dan Amerikaanse bronnen en/of kunnen ze die bronnen niet lezen? Het gebruik van Belgische bronnen maakt het debat over controversiële

onderwerpen zoals 'collateral damage' en 'friendly fire' alleszins mogelijk. Dat geldt met name voor de verwoestende geallieerde luchtoorlog boven de perimeter rond Bastogne.

In meer algemene zin wil dit project een lans breken voor de integratie van lokale bronnen, die het historisch onderzoek over veldslagen alleen maar kunnen verrijken en voorzien van meer dimensies. Het project wil een 'holistischer' beeld schetsen van de legendarische slag om Bastogne. Hopelijk kan de studie na afloop dienen als een soort model voor de geschiedschrijving van andere gevechten, weze het de Slag om Ieper in Vlaanderen, de gevechten om Khe Sanh in Vietnam of de aanval op Fallujah in Irak.

YGR/PS/FM

Luitenant-generaal Edwin von Rothkirch und Trach, bevelhebber van het 53ste Duitse legerkorps, stond aan het hoofd van de Duitse troepen die Bastogne omsingelden. Hij werd op 7 maart 1945 te Bitburg gevangen genomen. Men ziet hem hier met een Amerikaans officier. (SOMA, nr. 206433)

LAATSTE NUMMER VAN DE **BEG**, EERSTE NUMMERS VAN HET NIEUWE **BTNG**

In december 2011 verscheen het laatste nummer van de *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*. Zes maanden later kwam het eerste nummer van het nieuwe **Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis** uit. Deze lancering ging gepaard met de voorstelling van een website: www.journalbelgianhistory.be. Het is het begin van een nieuwe ervaring en tegelijk uitdaging voor het SOMA: de Belgische hedendaagse geschiedenis zichtbaarder en aantrekkelijker maken.

Het **24ste** en laatste nummer van de **BEG** is een themanummer gewijd aan

'professionals van het recht'. Het wordt ingeleid door **Dirk Luyten** en **Xavier Rousseaux**, twee initiators van de interuniversitaire attractiepool "Sociopolitieke geschiedenis van de Belgische justitie". Zeven jonge onderzoekers, voor het merendeel geassocieerd met dit project, namen de uitdaging aan en leverden een bijdrage over de werking van justitie in de brede zin van het woord. Het gaat namelijk niet enkel over magistraten, rijkswachters en politiemensen, maar ook personen belast met bewaking, opvoeding en reclassering van opgesloten groepen. Bepaalde van deze beroepen zijn sterk geëvolueerd in de loop der tijd, en zetten stappen

richting professionalisering, terwijl er ook nieuwe beroepen bij kwamen. Wat betreft chronologie staat de 20ste eeuw centraal; de grootste aandacht gaat zelfs specifiek (maar niet exclusief) uit naar de oorlogen en hun nasleep. Met dit laatste nummer eindigt een avontuur, maar dat is natuurlijk niet het einde van het verhaal...

In 1996 zagen de *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* het licht. Ze vervingen de *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*. Dat was het gevolg van de evolutie van de instelling: het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (NCWOII) werd het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) als gevolg van de wil om het blikveld chronologisch en maatschappelijk uit te breiden. Zestien jaar later is er nu opnieuw een verschuiving in de wereld van de hedendaagse geschiedenis: de twee belangrijkste tijdschriften bundelen de krachten in het nieuwe **Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis**. De BTNG, gesticht in 1969 door Jan Dhondt, werd tot nu uitgegeven door de Jan Dhondt Stichting. Het nieuwe tijdschrift zal voortaan door het SOMA worden uitgegeven. De twee redacties smolten samen. Aan het hoofd staat een trio met **Bruno De Wever** (Universiteit Gent), **Nico Wouters** (SOMA) en **Chantal Kesteloot** (SOMA). De redactie van een veertigtal leden bestaat uit vertegenwoordigers van alle Belgische universiteiten, aangevuld

met onderzoekers gespecialiseerd in de hedendaagse geschiedenis van België. Deze redactie zal de toekomst van het nieuwe BTNG voor de komende vier jaar bepalen.

Er zullen van het tijdschrift, dat een internationale A1-classificatie bezit, vier nummers per jaar verschijnen, waarvan een dubbel. In dat laatste zal de lezer rubrieken terugvinden uit de oude tijdschriften, zoals 'Doctoraatsonderzoek', 'Debat' en de recensies. De rubriek 'Doctoraatsonderzoek' bevat een zo volledig mogelijk overzicht van zowel het onderzoek over de geschiedenis van het hedendaagse België als het onderzoek dat gevoerd wordt aan de afdelingen Nieuwste Geschiedenis van de Belgische universiteiten. De jonge doctorandi in de hedendaagse geschiedenis worden dan ook aangemoedigd om een samenvatting van hun thesis op te sturen, maar ook zij die een doctoraatsthesis schreven over de Belgische hedendaagse geschiedenis, in welke discipline ook, net als doctorandi aan buitenlandse universiteiten.

Evenals de oude BEG zal het nieuwe BTNG veel aandacht schenken aan het beeld als ondersteuning bij het onderzoek. Ook gaat het nieuwe tijdschrift de grote uitdaging van de internationalisering van het onderzoek niet uit de weg. Elk jaar zal er een volledig nummer in het Engels verschijnen. Daarin kan ook de balans worden opgemaakt van de grote lijnen binnen het onderzoek en de publicaties; kortom, het biedt een echte etalage aan onze historici van de nieuwste tijd. Bij een nieuw tijdschrift hoort ook een nieuwe website... Op www.journalbelgianhistory.be vindt u alle nieuws over het BTNG, maar ook alle oude nummers van zowel de BEG als het BTNG. Ook de richtlijnen voor

auteurs voor alle rubrieken staan erop. Aarzel niet deze website aan uw favorieten toe te voegen!

Het **eerste nummer van het nieuwe BTNG** is ondertussen al verschenen. De korte inhoud bevat vier artikels die een goede afspiegeling zijn van het huidige onderzoek naar de geschiedenis van België.

De Koreaanse historicus **Dongkyu Shin** leverde een bijdrage over de 'wilde staking' bij de Michelinfabriek in Sint-Pieters-Leeuw in 1970. Het is een verhaal van sociale strijd en immigrantenarbeiders, van werkomstandigheden en syndicale praktijken. De sociale geschiedenis overheerst ook in het artikel van **Carmen Van Praet** over de onderneming Reitz. In deze fabriek, die zich vestigde in Merksem in januari 1941, waren het bijna uitsluitend vrouwen die de uniformen voor het Duitse leger maakten. Zij werden vooral gerekruteerd op basis van hun nationaalsocialistische sympathieën. In dit portret van een atypische ondernemer komt een bijzonder aspect van de geschiedenis van de bezetting naar boven.

Het artikel van **Tessa Lobbes** handelt over de bijdrage van Leopold Flam aan de vernieuwing van het geschiedenisonderwijs. Als officieel onderwijsinspecteur zag Flam de kans om een nieuwe dynamiek te creëren waarbij het heden als basis voor het begrip van het verleden werd centraal gesteld.

De vierde bijdrage van **Anne-Sophie Gijs**, ten slotte, draait rond de persoonlijkheid van Patrice Lumumba tijdens de tweede helft van de jaren 1950. Hoe werd hij bekeken door de Belgische autoriteiten, zowel in Congo als in Brussel, en door de microkosmos van de grote bedrijven? En vooral: hoe komt het dat hij geleidelijk werd aanschouwd als een bedreiging waarachter het spook van het internationale communisme waarde?

nummer apart aankopen. Ga naar www.journalbelgianhistory.be of stuur een mail naar de redactie: jbh-admin@cegesoma.be.

CK

Laatste nieuws: het **nummer 2-3 van het BTNG** is net verschenen. Het gaat om een themanummer gewijd aan de herinnering van de Tweede Wereldoorlog. De bijdragen werpen nieuw licht op deze kwestie op basis van het recentste onderzoek. Verder in het nummer werpen we een blik op de herdenkingen in het kader van honderd jaar Eerste Wereldoorlog (in de rubriek 'Debat'), een overzicht van recente thesissen over hedendaagse Belgische geschiedenis, en een belangrijk luik 'Recensies'. We kunnen ook al voor het einde van dit jaar het eerste Engelstalige nummer aankondigen, een nieuwe uitdaging voor de redactie en een mooi uitstalraam voor de historiografie van hedendaags België.

Geïnteresseerd? U kunt zowel een jaarabonnement nemen als dit

STEDEN IN OORLOG.

WALLONIË TIJDENS DE BEZETTING,

1940-1945

In de reeks fotoboeken *Steden in oorlog* komt na Brussel en Antwerpen nu Wallonië aan de beurt. Net zoals de vorige delen wil dit boek een originele synthese bieden van de bezetting door 220 foto's te confronteren met de bestaande werken over het onderwerp. Bijzonder is dat hier het stedelijke landschap van een hele regio aan bod komt, wat betekent dat het gaat om het leven van bijna de helft van de bevolking in deze oorlogsperiode.

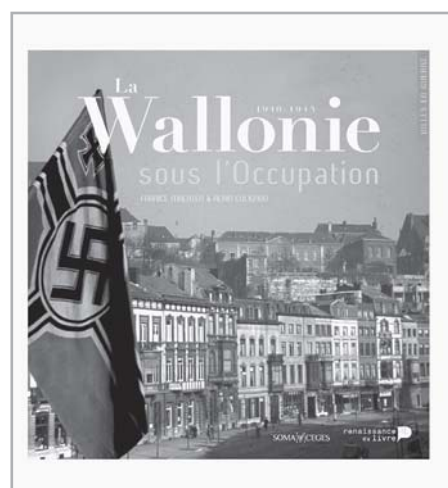
Inderdaad, niet minder dan 124 gemeenten van voor de fusie, met in totaal bijna anderhalf miljoen inwoners, werden geselecteerd als basis voor deze studie. Men kan drie grote gehelen onderscheiden: de grootsteden (Charleroi, Luik, Bergen, Namen, Doornik met Kain en Verviers); 80 industriële gemeenten met minstens 5000 inwoners, inbegrepen randgemeenten van de grote steden, maar ook gemeenten van het Centrum, en verder Moeskroen met twee randgemeenten; en ten slotte 37 kleine regionale centra van minstens 2000 inwoners.

Elk type stad komt via vele fotografische beelden in de vijf delen van het boek aan bod. Deze zijn: de Duitse inval; de machtsverhoudingen tussen formele en informele overheden (de bezetter, de notabelen, de collaboratie en het verzet);

het dagelijkse leven (arbeid, strijd tegen de schaarste, cultuur en ontspanning); het toenemende geweld (geweld tussen Belgen en Duitsers en tussen Walen onderling, bombardementen) en ten slotte de bevrijding(en) (september 1944, tegenoffensief in de Ardennen).

Als eerste synthese van de geschiedenis van (het stedelijke) Wallonië tijdens de bezetting focust dit werk via tekst en beeld op de druk van de omstandigheden, op de oplopende spanningen en op de vele moeilijkheden van de periode, in het bijzonder in de arbeidersvoorsteden. Maar via de vele foto's van Waalse fotografen buiten het circuit van de officiële pro-Duitse propaganda om, onderlijnt het ook de dikwijls succesvolle pogingen van de stedelingen om hun traditioneel levenskader te vrijwaren.

Dit **boek** (in het Frans verschenen bij *La Renaissance du Livre*) van 179 blz. en meer dan 223 illustraties is te koop bij het SOMA voor 15 euro (zonder portkosten) i.p.v. 20 euro in de boekhandel.

FM

BELGIË EN HET INTERNATIONALE OORLOGSRECHT

Het boek van **Rik Verwaest**, *Van Den Haag tot Genève: België en het internationale oorlogsrecht (1874-1950)*, resultaat van een onderzoeksproject van het SOMA, vertelt het verhaal van de Belgische omgang met het oorlogsrecht van 1874 tot vandaag. Dit toegankelijk boek bespreekt de Belgische toepassing van het oorlogsrecht tijdens bekende en minder bekende episodes uit het Belgische oorlogsverleden: de jungleoorlog in Afrika; de terreur tijdens de bezetting van het Ruhrgebied; de Duitse gevangenen in de Steenkoolslag, enz.

België speelde een unieke rol bij de ontwikkeling van het hedendaagse oorlogsrecht. Als klein en neutraal land kante het zich sterk tegen de 'totale oorlog'. De Belgen ijverden voor een gereguleerde oorlog, waar de individuele rechten belangrijker waren dan het recht van de sterkste. Toen het later zelf tegen wil en dank oorlog moest voeren, kenden die Belgische ethische principes vaak een moeilijke confrontatie met de harde oorlogsrealiteit.

Het boek is het resultaat van een onderzoeksproject van het SOMA waar Rik

Verwaest van 2007 tot 2009 aan werkte. De uitgave kwam tot stand met steun van de Interuniversitaire Attractiepool JustHis "Sociopolitieke geschiedenis van de Belgische Justitie" en is het tweede boek in de reeks "Justitie en Samenleving".

Het **boek**, gepubliceerd in 2011 door Die Keure in Brugge, beslaat 299 blz. Het kan besteld worden bij het SOMA voor 69 euro, verzendkosten inbegrepen (in plaats van 74 euro bij de boekhandel).

DL

Alle publicaties kunnen bij het SOMA worden besteld via mail (lieve.maes@cegesoma.be) of telefoon (0032 (0)2/556.92.07).

DE OUDE BEG

en vele andere publicaties **aan spotprijzen !**

Het stopzetten van de BEG en het opruimen van de voorraden naar aanleiding van de verhuis en herindeling van de collecties in 2012 laat ons nu toe om vrijwel alle oude nummers van de BEG en verschillende andere publicaties aan een lage prijs aan te bieden.

Zo zijn **alle nummers van de BEG** behalve 4 en 7, die uitgeput zijn, te verkrijgen aan **5 euro** (exclusief verzendkosten). Om te bestellen gelieve contact op te nemen met de redactiesecretaris van het nieuwe *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, **Willem Erauw** (willem.erauw@cegesoma.be of 0032 (0)2/556.92.27). In het artikel "De BEG-CHTP online" op onze website www.cegesoma.be, en in de rubriek "Publicaties-BTNG", staat een volledig overzicht van de inhoud van deze oude nummers. Wij vestigen toch even de aandacht op de rijkge vulde themanummers zoals nr. 3 (412 blz.) over "Nationalisme", nr. 8 (457 blz.) over "Jeugd en maatschappij", nr. 18 (277 blz.) getiteld "Een nieuwe manier van leven? De jaren '70", en het laatste nr. 24 (247 blz.) gewijd aan "Professionals van het recht". Verder zijn er nog nrs. 10, 11 en 12 met dossiers gewijd aan respectievelijk de "Spoliatie", de "Duitse cultuurpolitiek" en "Brussel en de Joodse kwestie", terwijl het nr. 13-14 zich boog over de "Encyclopédie du Mouvement wallon" en "Joden in België". Vermelden we ook het lijvig nr. 15 (501 blz.), een verzameling bijdragen van de wetenschappelijke equipe van het SOMA, als hommage aan de eerste

voorzitter van het tijdschrift en gewezen directeur van het Centrum **José Gotovitch**, die toen met pensioen ging.

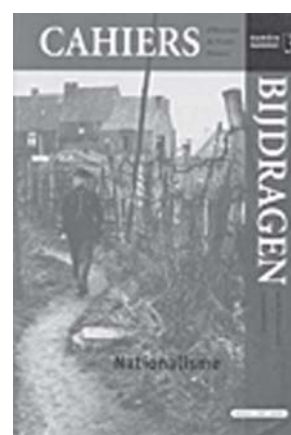
Er zijn overigens nog andere publicaties aan weggeefprijzen beschikbaar.

Zo is er het prachtige **fotoboek** van **Anne Cornet** en **Florence Gillet**, *Congo-Belgique 1955-1965. Entre propagande et réalité*, Bruxelles, *La Renaissance du Livre/SOMA*, 2010, te koop voor de prijs van **10 euro** (exclusief verzendingskosten) in plaats van 35 euro. Dit werk van 156 blz. met 245 illustraties behandelt de overgangperiode van het koloniale naar het onafhankelijke Congo door een kritische analyse van de fotografische productie tussen 1955 en 1965. In deze studie wordt de foto als volwaardige bron beschouwd en niet eenvoudigweg als illustratie: propagandafoto's, familiealbums, fondsen van missionarissen en grote bedrijven, maar ook collecties van persagentschappen gericht aan en gemaakt door Europeanen.

Voor 5 euro zijn er nog andere publicaties beschikbaar, en soms zelfs voor 2,5 euro (plus verzendkosten). De lijst kan u vinden op de website van het SOMA (artikel "Aanbieding").

Al deze publicaties kunnen bij het SOMA per mail (lieve.maes@cegesoma.be) of per telefoon (0032 (0)2/556.92.07) worden besteld.

FM

EEN NIEUW DEPOT VOOR DE COLLECTIES VAN HET SOMA

Gevolgen voor de raadpleging van documenten

Sinds 29 mei 2012 beschikt het SOMA over een tweede depot, wat een verdubbeling van de opslagcapaciteit betekent. Dat zorgt ervoor dat het Centrum de komende jaren met een gerust hart de opslag van nieuwe collecties tegemoet kan zien. Aan de andere kant vereist het een nieuwe raadplegingsprocedure voor de documenten die er worden bewaard.

Omdat het depot van het SOMA in de kelders van de Luchtvaartsquare verzadigd was, kan de instelling vanaf nu beschikken over het gelijkvloers van een gebouw in de Belgradostraat in Vorst. Alvast veel dank aan de Regie der Gebouwen om deze ruimte om te bouwen tot een volledig moderne archiefbewaarpplaats, voorzien van een systeem van airconditioning dat een optimale bewaring van de bronnen mogelijk maakt.

Het nieuwe depot Belgrado voor de verhuis van de collecties.

Er werd beslist om in dit **depot Belgrado** de periodieken, jaarboeken, persknipsels, foto's, affiches, tentoonstellingsmateriaal, geluidsarchieven en audiovisuele bronnen, enkele grote archief-

fondsen en, in de toekomst, de omvangrijke archiefondsen te bewaren. In het **depot Luchtvaart** blijven dus enkel de boeken en het merendeel van de archiefondsen.

In tegenstelling tot de documenten bewaard in de Luchtvaartsquare, kunnen deze van het depot Belgrado – gemarkeerd in de online catalogus Pallas met “depot Belgrado” – niet geraadpleegd worden in het uur na de aanvraag (in de leeszaal van de Luchtvaartsquare). Consultatie is pas mogelijk na reservatie, vanaf maandag en donderdagochtend. Dit is mogelijk via een geschreven bestelbon in het depot Luchtvaart of via een online formulier in Pallas (door “op reservatie” aan te klikken in de betreffende beschrijving) of op www.cegesoma.be. Praktische richtlijnen vindt u in het online formulier of in het artikel “Hoe de SOMA-collectie raadplegen?” op de website (sectie “Praktische informatie” en dan “Leeszaal”). In dit artikel staat ook een meer gedetailleerde uitleg over het raadplegen van de documenten van het SOMA.

Het spreekt natuurlijk voor zich dat het personeel in de leeszaal met plezier al uw vragen over het nieuwe systeem zal beantwoorden.

FM

KATHOLIEKE INTELLECTUELEN

en nog veel meer: recente grote archiefaanwinsten

Bij de archiefaanwinsten komen zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog en vooral de naoorlog ruim aan bod.

Wat **1914-1918** betreft, signaleren we de correspondentie van **René Gennart, officier in het Belgisch leger**, die vooral interessant is omdat in zijn brieven zowel de sfeer aan het IJzerfront als die van de mobilisatie en krijgsgevangenschap tijdens de Tweede Wereldoorlog kan worden vergeleken (AA 2301).

De **Tweede Wereldoorlog** en de bezetting wegen qua acquisitie zwaarder door. Jean-Pierre en Philippe Lesigne, de neven en erfgenamen van **Pierre Daye**, schonken het tweede en laatste deel van diens archief, waaronder de volledige versie van zijn mémoires, zijn publicaties en fotoalbums. Daye was een grootburgerlijk intellectueel en voormalig Rex-mandataris, die tijdens de bezetting Commissaris voor Sport werd en na 1944 uitweek naar Argentinië. Voor de studie van een bepaald soort katholieke intellectuelen in de eerste helft van vorige eeuw is dit bestand onontbeerlijk (AA 627). De dochter van de Luikse socialistische politicus **Georges Truffaut** (1901-1942) schonk het 'Londens' archief van haar vader. Tot hij bij een ongeval om het leven kwam, speelde hij een grote rol in het conflict tussen royalisten en democraten onder de in 1940 uitgeweken politici en militairen in Groot-Brittannië (AA 2297). Graag signaleren we ook

een klein bestand (twee registers) dat een scherp licht werpt op het dagdagelijkse aspect van de Duitse bezetting: het betreft **mededelingen aan de Bahnhofskommandantur II/8 (Schaarbeek?)** van incidenten op het Belgische spoorwegnet m.b.t. Duitse militairen of transporten van april tot december 1943 (AA 2304).

De meest volumineuze aanwinsten betreffen de **naoorlog** met zowel de naweeën van de bezetting als specifieke hedendaagse aspecten van die periode. Van wijlen **Michel Vanderborcht**, oud-voorzitter van het **Onafhankelijkheidsfront** en van het Museum van de Weerstand, bereikte ons een groot stuk persoonlijk archief. Wie de functionering van voornoemde organisaties in de naoorlog (tot zeer recent) op nationaal en internationaal vlak wil bestuderen, heeft hieraan een hele klus. Het verzetsmiddenveld komt aan bod en dus ook antifascisme en communisme (AA 2295). Aan de andere kant van het ideologische spectrum is er het vrij eigenaardige wereldje van de **anciens van het Légion Wallonie** of 'Bourguignons' zoals ze zichzelf noemden, gedocumenteerd in het naoorlogse archief André B. (AA 2302). Herinnering en herdenking vormen het onderwerp van de schenking '**Belgisch Nationaal Herdenkingscomité**' (waarvan oud-directeur Jean Vanwelkenhuyzen ooit deel uitmaakte) en zijn voorzitter **J.-P. Schellekens**. Het gaat om een grote enquête die in 2006/7 gehouden werd bij alle Belgische gemeenten over hun

Pierre Daye (vooraan links met vlinderdas), in gezelschap van verschillende politieke en literaire personaliteiten, grotendeels katholieke, Franstalige Belgen (onder anderen Paul Werrie, Pierre Bourgeois, Yvan Lenain en, helemaal rechts, Pierre Nothomb) en Fransen (Georges Bernanos, vooraan naast Nothomb), 19 maart 1927. (Foto SOMA)

herdenkingsartefacten i.v.m. de Tweede Wereldoorlog. Dankzij de vrij grote respons zijn een aantal elementen interessant om statistisch te verwerken (AA 2294).

Op het vlak van de sociaaleconomische geschiedenis van ons land in de periode na de Marshall-hulp, verkregen we een serie **verslagen en proces-verbalen van vergaderingen van de raad van beheer en van de raad van afgevaardigden van het Verbond van Belgische Ondernemingen VBO (1950-57)** (AA 2276). Daniël Peymans dan weer schonk zijn uitzonderlijk rijk documentair archief m.b.t. het versplinterde **uiterst linkse veld in België in de jaren 1960 en 1970**. Via brochures, blaadjes, vlugschriften en andere documenten ontstaat een levendig beeld van het nu soms onwerkelijk aandoende ideologische debat in die jaren. Aan bod komen de KP-*La Voix du Peuple* (Grippa), de marxistisch-leninistische KP, Kommunistische Actie, de Unie van marxistisch-leninistische Kommunisten van België, Amada en andere groupuscules (AA 2269). Samen met de reeds vroeger geschonken documentatie Charles van den Berg, afkomstig van Belgische uiterst linkse groeperingen, beschikken we dus nu over ettelijke strekkende meter collectie over dit onderwerp. Via oud-verantwoordelijke J.-F. Lecocq ontvingen we het bijzonder uitgebreide archief van de zogenaamde **Université de la Paix** over de **vorming van gewetensbezwaarden**. Voor wie wil werken over dienstweigeraars, pacifisme en sociale opvoeding na 1960 is dit bestand uiteraard een must (AA 2310). We herinneren er overigens aan dat dit aspect ook ruimschoots aan bod komt in het archief Jean Van Lierde. Op louter politiek terrein ten slotte kregen we uit de collectie

Stengers een omvangrijke collectie vlugschriften en gelegenheidskrantjes die een goed zicht geven op de **ationale en gemeenteraadsverkiezingen in het Brusselse tussen 1975 en 1985** (AA 2278).

Naast deze private archiefbestanden kan er in de reeks '**Dagboeken en manuscripten**' ook weer heel wat nieuws signaleerd worden. Verschillende aspecten van onze turbulente 20ste eeuw worden aangeraakt. We zoomen in op enkele interessante aanwinsten. Het *Journal, 1914-1915* door Raymond D'henin heeft het over de Eerste Wereldoorlog in de streek van Menen (AB 2578). De prille Belgisch-Sovjetbetrekkingen vormen het onderwerp van *La Belgique et la Russie maximaliste (1917-1921)*, een bundel verslagen, correspondentie, telegrammen en krantenartikelen in 1935 samengesteld door de archiefdienst van Buitenlandse zaken (AB 2582). Het experiment-Van Zeeland wordt geanalyseerd in *Un an de gouvernement Van Zeeland* door Camille Gutt uit 1936 (AB 2576). De achttiendaagse veldtocht wordt zeer levendig beschreven in *Campagne de mai 1940. 1er Régiment de Guides, 7e escadron (autos blindées). Extraits du journal de campagne*, van Lt. Jack Defize (AB 2586). Zelfde onderwerp in *Les combats de l'Escaut 20-23 mai 1940* van Philippe Michiels (AB 2599). De vrijwillige tewerkstelling in Duitsland komt aan bod in het dagboek 8/1940-11/1940 van Jos De Groof (AB 2593). Tenslotte is ook (Belgisch) Congo weer van de partij. We signaleren *Les journées troublées de l'Indépendance à Jadotville (Katanga) Juillet 1960* door Jules de Schrevel (AB 2592).

en *Défense de la femme africaine et promotion rurale. 53 années de travail au Katanga* van Marceline Lonhienne (AB2589).

De afgelopen maanden zijn dus op vlak van archiefaanwinsten, die trouwens de Tweede Wereldoorlog ver overstijgen, weer zeer vruchtbaar geweest.

DM

GERECHTELIJKE DOSSIERS VAN NAZIKOPSTUKKEN IN BELGIË

Raadpleegbaar op het SOMA

Zo'n zestig jaar geleden berechtte het krijgsauditoraat in Brussel de voornaamste Duitse verantwoordelijken in bezet België. De omvangrijke dossiers die tijdens verschillende gerechtelijke onderzoeken i.v.m. deze processen ontstonden, werden geïnterpreteerd en zijn nu digitaal toegankelijk in de leeszaal van het SOMA.

De bijna 7000 stuksbeschrijvingen met in totaal 36500 beelden hebben betrekking op Alexander von Falkenhausen, *Militärbefehlshaber* van België en Noord-Frankrijk; op Eggert Reeder, *Militärverwaltungschef* van hetzelfde gebied; op Karl Constantin Canaris, hoofd *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst* (Sipo-SD) in België en Noord-Frankrijk; op George Franz Bertram en Bernhardt von Claer, opeenvolgende *Oberfeldkommandanten* in Luik; en tot slot op Theodor Moskopf, leider van het *Ersatzkommando Wallonien der Waffen-SS*. De documenten belichten vooral de werking van *Militärverwaltung* en

Sipo-SD, en de verhoudingen tussen beide; de represaillemaatregelen en de gijzelaars; de verplichte tewerkstelling; de deportatie van de Joden; het kamp van Breendonk; de *Sicherheitshaft* (preventieve aanhouding) en de *verschärfte Vernehmung* (verhoor met foltering).

Het belangrijke inventarisatie- en digitaliseringsproject was mogelijk dankzij middelen vrijgemaakt in het kader van de eerste fase van het digitaliseringsplan voor het wetenschappelijke en culturele patrimonium van de federale wetenschappelijke instellingen. De vijf inventarissen, die *full text* doorzocht kunnen worden, zijn net als de eraan gekoppelde beelden raadpleegbaar in de leeszaal van het SOMA. Omwille van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer kunnen we de documenten niet online plaatsen. Het is wel mogelijk de via EAD gegenereerde inventaris(sen) te verkrijgen, mits daartoe een gemotiveerde e-mail wordt gericht aan **Gerd De Coster** (gerd.decoster@cegesoma.be) of **Dirk Martin** (dirk.martin@cegesoma.be).

GDC

Generaal Alexander von Falkenhausen in zijn functie van militair bevelhebber van België en Noord-Frankrijk tussen 31 mei 1940 en 18 juli 1944. (SOMA, nr. 81561)

BELGIAN WAR PRESS

De Belgische oorlogspers digitaal ontsloten

In december 2012 zal de clandestiene en gecensureerde pers uit beide wereldoorlogen in digitale vorm kunnen worden geraadpleegd. Dit is om uiteenlopende redenen een belangrijke stap vooruit voor het onderzoek. Maar ook het niet-gespecialiseerde publiek kan op die gebruiksvriendelijke manier kennis maken met een van de meest markante bronnen uit beide wereldoorlogen.

Aan het liberale persregime dat België sinds de revolutie van 1830 kenmerkte, werd tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog een einde gemaakt door de bezetter. In de plaats kwam een systeem van censuur en controle: legaal verschijnen impliceerde zich onderwerpen aan de censuur. Daarnaast ontstond een clandestiene - of sluikpers die aan de censuur ontsnapte, zich kantte tegen de bezetter en deel was van het verzet. Beide fenomenen bestonden tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Gefinancierd in het kader van het programma voor de digitalisering van de collecties van de federale wetenschappelijke instellingen, van de POD Wetenschapsbeleid, heeft het SOMA de **clandestiene en gecensureerde pers uit beide wereldoorlogen** gedigitaliseerd.

Bedoeling was om de oorlogspers die in papieren vorm of op microfilm bestaat in Belgische bewaarinstellingen te digitaliseren. Het gaat dus niet alleen om de collectie van het SOMA, maar ook die van andere bewaarinstellingen, zowel

federale als die van de gemeenschappen, van gemeenten, provincies of private organisaties. Alle titels en nummers werden samengebracht en gedigitaliseerd. Op die manier komt tegelijk een geactualiseerde catalogus tot stand.

Het SOMA ontwikkelde een specifieke interface die niet alleen toelaat om de kranten (digitaal) te doorbladeren. Het is tevens mogelijk te zoeken via trefwoorden. De gedigitaliseerde kranten werden immers geociseerd. Daarbij dient wel de kanttekening te worden gemaakt dat vooral voor de clandestiene pers de resultaten van een dergelijke *search* niet voor 100% betrouwbaar zullen zijn. De kwaliteit van de originele kranten, de zeer verschillende lettertypes – soms zelfs handgeschreven – laat nu eenmaal te wensen over. De interface maakt deel uit van een website *Belgian War Press*, waar de betekenis van de oorlogspers omstandig geduid wordt. Om auteursrechtelijke redenen is enkel de clandestiene pers online raadpleegbaar. De gecensureerde pers kan worden geraadpleegd in de leeszaal van het SOMA.

De oorlogspers: een interessante bron

Professionele historici zijn al langer overtuigd van het grote belang van de gecensureerde en vooral clandestiene pers voor het onderzoek over oorlog en bezetting. Niet alleen wordt verslag gedaan van bepaalde gebeurtenissen (zoals stakingen), de clandestiene pers diende ook als middel voor ideologische

profilering en voorbereiding van de naoorlog. Deze pers kan ook worden aangewend als een bron om een deel van de 'publieke opinie' te reconstrueren, ook al is dit concept niet onproblematisch. De gecensureerde pers is eveneens erg nuttig voor het historisch onderzoek. De collaboratie wordt erdoor gedocumenteerd, het is een eersterangsbron voor de studie van de propaganda, maar ook voor onderzoek naar het dagelijks leven bewijst de gecensureerde pers haar nut. Men vindt er informatie over de ravitaillering naast de beurskoersen.

Voor de professionele historicus ligt de meerwaarde van de digitalisering vooral op het vlak van het gebruiksgemak. De gecensureerde en clandestiene pers worden samengebracht in één bestand, zodat afzonderlijke bezoeken aan instellingen die de collecties beheren niet meer nodig zijn. Zelfs voor de gecensureerde pers volstaat een enkele verplaatsing naar de leeszaal van het SOMA. De specifieke interface

vergemakkelijkt het zoeken en de OCR is een stap vooruit voor wie op zoek is naar een bepaalde persoon of evenement.

Voor al voor een publiek van niet-vakspecialisten is deze digitalisering een grote stap vooruit. De pers is een dankbare bron voor wie kennis wil maken met diverse aspecten van de bezettingsgeschiedenis: zelfs onder censuur geeft een krant informatie over zeer verschillende maatschappelijke, politieke en economische fenomenen. Voor de clandestiene pers komt daar nog de lokale verankering bij: vele sluikbladen hadden een lokaal karakter en zijn daarom een essentiële bron voor lokale historici.

Cover van n° 5 (april 1916) van het clandestiene blad *De Vlaamse Leeuw*. (SOMA)

DL

Studiedag Oorlogspers

Naar aanleiding van de online ontsluiting van de clandestiene pers uit beide wereldoorlogen organiseert het SOMA op **vrijdag 14 december** een studiedag over oorlogspers. In de voormiddag zal de nieuwe website over de gedigitaliseerde collecties gepresenteerd worden. Deze ochtendsessie richt zich vooral tot de pers, de partnerinstellingen van het project en alle potentiële gebruikers van de website. Er zullen computers staan waarop de nieuwe website kan worden verkend.

De namiddag is gewijd aan een reflectie over de betekenis van de oorlogspers en wordt ingeleid met een algemene voordracht over het gebruik van de pers in periodes van conflict. Twee thema's dienen als leidraad in de volgende lezingen: het gebruik van de clandestiene pers voor thematisch onderzoek en de clandestiene pers als instrument voor sociale geschiedenis. Het volledige programma van de studiedag is binnenkort raadpleegbaar op onze website.

CK

KOLONIALE GESCHIEDENIS, EEN NIEUWE PISTE VOOR DE BIBLIOTHEEK VAN HET SOMA?

In 1996-1997 wijzigde onze instelling van naam (het onuitspreekbare NCWOII werd het vlotte SOMA) én van missie: het Centrum kon, met goedkeuring van de bevoegde overheid, het onderzoeksveld verbreden naar de conflicten van 'de korte 20ste eeuw' (de periode 1914-1991). Hierin moest de geschiedenis van de Europese kolonies in Afrika en Azië natuurlijk een plaats krijgen, van de vergeten 'Rifoorlog' (1921-1926) tot de oorlogen in Indochina/Vietnam en in Algerije, net als die in Angola, Mozambique of de stuiptrekkingen van Belgisch Congo, enz.

Klein probleem: het Centrum werd geacht zich in het begin enkel bezig te houden met de impact van de laatste wereldoorlog op onze civiele bevolking (in de brede zin) en, eventueel, op die van de buurlanden. In die optiek speelde het koloniale thema natuurlijk maar een bijkomstige, zelfs anekdotische rol: men stond in 1967-1970 nog ver af van een wetenschappelijke benadering van 'postkoloniale' onderwerpen.

Een kwarteeuw later, geheel in lijn met de veranderde tijdgeest, begon de kleine ploeg belast met het uitbreiden van de bibliotheek zijn best te doen om dit evidente gemis op te vullen. Ze is daar gedeeltelijk in geslaagd

dankzij voortdurende inspanningen, maar werd ook geholpen door enkele meevallers in de vorm van genereuze schenkingen.

Die inspanningen moeten we volhouden: op dit moment, hoewel de basiscollectie aanzienlijk werd verrijkt dankzij het Fonds 'Inbel' en het ARA, haalt onze bibliotheekcollectie over het koloniale verleden net het gemiddelde voor een instelling gewijd aan de studie van de hedendaagse geschiedenis. Niet meer, niet minder. Zo beschikt het SOMA vandaag over 'slechts' 784 werken over Congo/Zaire, zowel in het Frans en Nederlands als het Engels. Zeker, we zijn beter voorzien op het gebied van koloniale tijdschriften en verslagen uit onze voormalige kolonie, maar zelfs dat kan mager lijken als men er geen rekening mee houdt dat deze documenten, deze studies vooral betrekking hebben op Congo en haar verhouding, rechtstreeks of onrechtstreeks, tot de twee wereldoorlogen of de problemen van de dekolonisatie.

Het dient toch gezegd dat tot voor kort de andere Europese kolonies in Afrika, hoewel vaak belangrijk door hun geopolitieke positie, slecht vertegenwoordigd waren in onze bibliotheek, of alleen vanuit een militair-strategisch oogpunt *stricto sensu*. Zo bijvoorbeeld in het geval

van Italiaans Libië dat, hoewel vaak vermeld, slechts behandeld werd in het licht van de Noord-Afrikaanse campagne van 1940-1943. Wat betreft Mozambique en Angola, als Portugese gebieden zeer aanwezig in de actualiteit van de jaren 1960-1970 (en nagels aan de doodkist van het regime Salazar!): die blonken uit in afwezigheid.

De zeer recente aanwinst van een belangrijke verzameling boeken, aangeboden door professor **Jean-Luc Vellut**, heeft deze situatie rechtgezet. Door zijn welwillendheid hebben wij nu in onze collecties niet alleen de essentiële werken van Angelo del Boca over het kortstondige Italiaanse rijk in oostelijk Afrika of over fascistisch Libië (*Gli italiani in Africa Orientale*-1986; *Le guerre coloniali del fascismo*-1991; *L'Africa nella coscienza degli italiani*-1992) maar ook verschillende studies over het Portugese rijk, zowel wetenschappelijk (A.H. De Oliveira Marques, *Histoire du Portugal et de son empire colonial*, 1998) als vanuit een militant en 'progressief' derdewereldstandpunt (*Belgische Kapitaalsbelangen in Portugal en zijn Kolonies*, 1973). Meer nog, door bemiddeling van professor Vellut kunnen wij nu ook beschikken over verschillende tientallen titels uit de 'koloniale literatuur' van de jaren 1920-1950 (romans, reisverhalen, getuigenissen, enz.). Deze zijn erg interessant om een levendig beeld te krijgen van de socio-economische situatie van de bevolking in Centraal-Afrika door de bril van de schrijver, of om een zicht te krijgen op de mentaliteit van de kolonisator.

Het werk gaat dus voort, en laat ons hopen dat we op onze weg nog leuke verrassingen mogen tegenkomen.

ACol

Het (fascistisch) vaderland roept de Italianen onder de wapens voor de oorlog in Ethiopië. Tekening van A. Beltrame voor *La Domenica del Corriere*, 22 september 1935. Cover van het boek onder redactie van Angelo del Boca, *Le guerre coloniali del fascismo*, Rome/Bari, 1991.

NIEUWS UIT DE SECTIE BEELD EN GELUID

De start van het nieuwe academiejaar was voor het SOMA het sein om zijn fotocollectie te verrijken en de collectie affiches aan te vullen. De inspanning om de toegankelijkheid van de documenten uit onze sectie nog te verbeteren, werd trouwens voortgezet. Een korte balans van het geleverde werk...

In het kader van de herdenkingen van 100 jaar Eerste Wereldoorlog in 2014 lanceerde het SOMA in september

2011 een grootschalige oproep onder particulieren om **foto's** te vinden. Dankzij dit project konden wij onze reeds talrijke fondsen over de **Eerste Wereldoorlog** nog aanvullen. Vermelden wij onder vele andere het fonds Gustave Duchesne met meer dan 300 foto's genomen tijdens de tocht van de gepantserde wagens met kanonnen van Brest naar Zbarraz en Gladki Zborow; de 145 foto's van de familie Ponchau over het Belgisch leger; de collectie Louis Chantrenne betreffende het front in Vlaanderen; en tot slot het zeer rijke fonds van de familie Greindl.

Hospitaalzaal in Hoogstade tijdens de Eerste Wereldoorlog. (SOMA, fonds Familie Greindl, nr. 531775)

Wat betreft de **affiches** is er een overeenkomst bereikt met een Duitse verzamelaar, de h. Hill, die in het bezit is van duizenden affiches uit de laatste vijftig jaar Europese en vooral Duitse geschiedenis. Zijn doel was niet alleen om nieuwe documenten te verwerven maar ook om kennis over zijn eigen collectie te verspreiden via het netwerk van instellingen en archiefcentra waarmee hij samenwerkt. Dubbels uit onze collectie affiches werden geruild tegen dubbels uit de zijne. Onze keuze werd gestuurd door volgende thema's: het culturele, sociale en politieke leven in **Duitsland voor en na de val van de Muur, de Europese eenmaking en de Koude Oorlog**. 300 affiches werden op deze manier verkregen.

Voor de toegankelijkheid van de documenten uit de sectie werd in 2011 verder gewerkt aan de **codering van de legendes van de foto's. De Verenigde Staten, Hongarije en Noord-Afrika** kwamen aan bod. Onze vrijwilliger **Gilbert Waeyenbergh** voltooide de inventarisatie van de foto's van het persagentschap Siphos over het oostfront. Momenteel worden zij genummerd en stelselmatig in onze online catalogus Pallas ingevoerd. Ook de collectie **affiches** wordt alsmaar zichtbaarder, wat leidt tot een groeiende interesse voor dit soort documenten bij onze bezoekers. In het **geluidsarchief** werkt sinds oktober **Céline Rase**, aspirante van het FNRS aan de *Facultés universitaires Notre-Dame de la Paix* in Namen, in het kader van haar doctoraats thesis over de uitzendingen van **Radio Brussel** opgenomen door de bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog. In ruil voor wetenschappelijke en logistieke steun

bij haar onderzoek helpt ze ons om de bestaande inventaris aan te vullen.

De digitalisatie van de catalogus van de **interviews over het dagelijkse leven in België tijdens de bezetting**, opgenomen tussen 1984 en 1998 tijdens een enquête van professor Lory en zijn studenten, is intussen ook afgerond. De toegang tot dit duizendtal getuigenissen is daardoor vergemakkelijkt.

FG

De h. Hill in zijn depot vol affiches in Duitsland. (SOMA)

STEEDS MEER STAGIAIR(E)S EN VRIJWILLIGERS

Sinds enkele jaren groeit en verjongt de ploeg van vrijwilligers. Deze tendens wordt nog versterkt door de groei in het aantal stagiair(e)s. In totaal hebben er sinds de zomer van 2011 zo'n twintig personen van beide groepen op het SOMA gewerkt. Deze evolutie getuigt van de reputatie die wij meer en meer genieten in hogescholen en universiteiten, zowel in België als in het buitenland.

Zeven **stagiair(e)s**, uit ons land maar ook Nederland en Frankrijk, zijn dit jaar ervaring komen opdoen op het SOMA. Daar komen nog twee studenten archivistiek van de VUB bij, **Thomas Laureys** en **Margaux Tailler**, die het SOMA uitkozen om er te werken aan hun eindwerk. De eerste werkte een rampenplan voor de instelling uit, terwijl de tweede werkte aan een gedetailleerde structuur voor de collectie pamfletten.

Daarnaast klasserde **Sebastian Rondo**, student geschiedenis van de ULB, de archieven Armand Dutry en Clémentine Dutry-Soinne over de Belgische aanwezigheid in Groot-Brittannië in 1940-1945 (AA 2277). Hij deed dat tijdens een stage van een tiental dagen.

Meryem Badry, studente bibliothecaresse-documentaliste aan de *Haute Ecole Paul-Henri Spaak* in Brussel, heeft van 23 januari tot 2 maart 2012 trefwoorden

toegewezen aan zo'n 350 werken. Van 7 mei tot 6 juli 2012 voerde **Myriam Plauchu**, studente bibliotheekwezen en erfgoedkunde aan de *Université Pierre Mendès France* in Grenoble, dan weer in de online catalogus Pallas twee collecties van werken in over het verzet en de deportatie, verkregen van particulieren. Ze schreef ook een stuk over de aankooppolitiek van de bibliotheek van het SOMA tussen 1970 en 1983.

Tot slot stelden twee studentes geschiedenis zich ter beschikking van de sectoren Wetenschappelijke activiteiten en Publieksgeschiedenis. De eerste, **Heleen Ridder** van de Rijksuniversiteit Groningen, deed dat van 3 oktober 2011 tot 20 januari 2012 en de tweede, **Isabeau Delaey**, van november tot december 2011, in het kader van haar opleiding aan het **Instituut voor Publieksgeschiedenis** van de Universiteit Gent.

Er staan sinds de zomer van 2011 ook dertien **vrijwilligers** ten dienste van het SOMA. Onder hen vier anciens die hun taken soms al verschillende jaren uitvoeren. Zo is **Gilbert Waeyenbergh** de foto's van het fonds van het persagentschap Siphon blijven klasseren. Hij ordende reeds alle foto's van het Oostfront en begon aan die van Groot-Brittannië. Bijzonder aan die laatste is dat ze vooral de jaren 1930 betreffen.

Mania Kozyreff gaat maar voort met het klasseren en indexerende in Pallas van

de honderden persknipsels die elk jaar terechtkomen bij de instelling. Ten slotte is er **Pierre Brolet**, die inventarissen controleert en de ordening van de archieven verifieert, en heeft **Bruno Picard** zich ingespannen voor een gedetailleerde beschrijving van de inhoud van de radiouitzendingen *Jours de guerre* (1990-1995), waarvan het SOMA de volledige collectie bezit.

Deze ploeg van vaste waarden wordt sinds eind 2010 versterkt door de gepensioneerde officier van de federale politie **Christian Vanneste**. Deze stond in voor de inventaris van de documenten van de vzw Oud-strijders van het NIR (AA 2214) en van de deelarchieven van het Onafhankelijkheidsfront Blankenberge (AA 2251). Hij werkt voortaan aan het opstellen van een precieze lijst van bewijsstukken verzameld in de nadagen van de oorlog door de Belgische justitie

over secretaris-generaal van het Ministerie van Landbouw Emiel De Winter (AA 1314/712, 735, 743-766).

Ook de jonge vrijwilligers leveren een waardevolle bijdrage aan de instelling. Zo is er **Romain Roland** die, voor hij in oktober 2011 het SOMA verliet, het fonds Emilie Horotte-Legros (AA 2213) klasseerde, dat documenten bevat over verzet en deportatie in het Luikse. De licenciat in de cultuurwetenschappen **Nico Theunissen**, die hier was tussen juni en november 2011, maakte eerst een nauwkeurige inventaris van de klankcassettes die in de periode 1984-1998 opgenomen werden in het kader van vijf seminaries aan de UCL. Ze bevatten 1111 getuigenissen over de Tweede Wereldoorlog in Waals Brabant, Henegouwen en Namen. Vervolgens klasseerde hij een onderzoeksdossier over de muziekconservatoria (AA 1878),

Vijf van de dertien SOMA-vrijwilligers uit 2011-2012. Van links naar rechts: Gilbert Waeyenbergh, Mania Kozyreff, Tatiana Sirbu, Nico Theunissen en Pierre Brolet.

de archieven van de verbroedering van het Geheim Leger van Merksem-Deuzeld-Schoten (AA 2173), een bestand over Mechelse scouts (AA 1925) en het archief van de *Fédération Nationale des Invalides* (AA 1942). Hij keerde in juni 2012 terug naar het SOMA en sindsdien inventariseert hij het fonds Gustaaf Debelder over de CRABs (AA 2319). **Razvan Nedelcu**, student geschiedenis, voltooit momenteel een gedetailleerde lijst van het in het SOMA op microfilm bewaarde archief van de vooraanstaande Belgische diplomaat Fernand Vanlangenhove (mic. 207).

Antoine Burgard, sinds juni 2012 master in de geschiedenis van de universiteit Lyon II met een thesis over de opvang van de wezen van de Shoah en het Joodse sociale werk in Frankrijk en België na de oorlog, wijdt zich sinds september 2011 eveneens aan de inventarisatie van archieven. Hij voltooide reeds het archief Emile Clersy over het oorlogssyndicalisme (AA 608 en 1512). Momenteel houdt hij zich bezig met de inventarisering van het fonds Henri Orfinger over de deelname van Joden aan het verzet (AA 2080). Hij werkt ook mee aan het EHRI-project.

Verder is er **Tatiana Sirbu**, historica van Moldavische origine die in juni 2012 een doctoraatsthesis verdedigde over de zigeuners in Bessarabië tussen 1812 en 1956. Zij stelt haar kennis van het Russisch sinds eind mei 2012 ter beschikking. Zo vertaalde ze naar het Frans een inventaris van de archieven over oorlogs- en politieke gevangenen in de USSR, bewaard in Moskou (BA 36.522). Tegenwoordig houdt ze zich bezig met het toekennen van trefwoorden aan honderden Russische werken van onze bibliotheek. We vermelden nog de geschiedenisstudent **Stanley Kollasch** die in juli 2012 het

fonds Pierre Nothomb over de neutraliteit van het land in 1939-1940 klasseerde (AA 2196).

De jonge Duitse studente **Marieke Speller** verbleef van september 2011 tot augustus 2012 op het SOMA in het kader van het samenwerkingsakkoord met de **Aktion Sühnezeichen Friedensdienste** (ASF), dat loopt sinds april 2009. Zij ging verder met het klasseren van het omvangrijke archief van het Onafhankelijkheidsfront (AA 2127) en het onderzoek over de Duitse vluchtelingen in België in de jaren 1930. Ze organiseerde tevens op 6 juli 2012 in het SOMA een seminarie over literatuur van Duitse ballingen in België. Haar landgenoot **Jule Wittgreffe** volgde haar op vanaf 16 september 2012.

Dan is er nog tot slot sinds 1 augustus 2012 een andere Duitstalige, de Oostenrijker **Martin Bangratz**, werkzaam als vrijwilliger in de instelling. Deze student in internationale economie en arbeidsbeleid, sectie marketing, van de universiteit van Innsbrück, vervult zijn burgerdienst op het SOMA. Hij is begonnen met te helpen bij de classificatie van de archieven en zal in de nabije toekomst meewerken aan de uitbouw van onze online communicatiemiddelen, evenals aan de organisatie van internationale evenementen.

FM

De vzw blijft even dynamisch

Het is alweer een jaar geleden sinds het laatste nieuws over de vzw werd gepubliceerd...

*Eerst en vooral werd afgelopen jaar de raad van bestuur gedeeltelijk vernieuwd. **José Gotovitch**, oud-directeur van het SOMA, en **Etienne Verhoeyen**, een paar jaar terug nog voorzitter van de vzw, besloten hun ontslag in te dienen maar blijven verder lid. Dank voor alles wat zij voor de vzw hebben gedaan! In de raad van bestuur worden zij vervangen door **Jacques Drouart** en **Alvin de Coninck**.*

Jacques Drouart, industrieel ingenieur op rust, werkte meer dan 10 jaar als vrijwilliger voor de sector documentatie van het SOMA. Hij is sinds 1998 lid van de vzw en heeft vroeger al een mandaat van bestuurder vervuld.

Alvin de Coninck, oud VDAB-opleider, is actief in de vredesbeweging en lid van de Vrienden van de Oudstrijders van Republikeins Spanje. Hij is sinds het begin van de jaren 2000 lid van de vzw en kenner van de naoorlogse ontwikkelingen in de twee Duitse staten.

Wat stond er afgelopen jaar op het programma?

***Laurence van Ypersele** en **Emmanuel Debruyne** kwamen op 24 januari 2012 hun boek *Je serai fusillé demain. Les dernières lettres des patriotes belges et français fusillés par l'occupant, 1914-1918* voorstellen. Het zijn buitengewone getuigenissen van mensen in het aangezicht van de dood die ook op een bijzondere wijze de religieuze, maatschappelijke en familiale opvattingen belichten.*

*Voor de pers en een talrijk opgekomen publiek maakten **Emmanuel Gerard**, **Widukind De Ridder** en **Françoise Muller** op 9 maart een eerste balans op van hun onderzoek naar de moord op Julien Lahaut. Aan het debat namen onder meer **Véronique De Keyser**, **Etienne Verhoeyen** en **Rudi Van Doorslaer** deel.*

*Op 14 mei stelde **Jos Rathé** zijn boek *De Duitsers* kwamen niet. De lotgevallen van de Joodse patiënten in de Geelse Kolonie (1940-1945) voor. Op pertinente en gedetailleerde wijze verduidelijkte hij waarom Joodse psychiatrische patiënten van de kolonie in Geel nooit werden gedeporteerd en hoe de meesten onder hen de oorlog overleefden.*

De voorstelling, georganiseerd door de vzw, van de eerste resultaten van het wetenschappelijk onderzoek van het SOMA naar de moord van Julien Lahaut. Zoals de foto aantoont, was het een groot succes.

De voorzitter van de vzw, Jacques Wynants, stelt de auteurs van het boek *Je serai fusillé demain* voor aan een alweer talrijk publiek.

Begin 2013 krijgen we de kans om de journalist **André Darteville** te verwelkomen, die naar aanleiding van de publicatie van zijn boek komt spreken over het verzet in Watermaal-Bosvoorde. Wij zullen ook de gelegenheid hebben het nieuwe museum van Mechelen, de Kazerne Dossin – Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten, te ontdekken.

Voor meer informatie over de vzw kan men secretaris-generaal **Isabelle Ponteville** contacteren (02/556.92.09) of de rubriek "Vrienden van het SOMA" bekijken op www.cegesoma.be.

IP

Laatste nieuws

Seminaries – Najaar 2012: Programmaoverzicht

Woensdag 21 november, 14.30u:

Laurent Thiery (Université Lille 3): *La répression: un élément central de la stratégie politique d'occupation dans les départements du Nord-Pas-de-Calais*

Woensdag 5 december, 14.30u:

Ugur Ümit Üngör (Universiteit Utrecht/NIOD): *Onteigening en vernietiging: genocide en de confiscatie van Armeens bezit in 1915*

Woensdag 19 december, 14.30u:

Tatiana Sîrbu (ULB): *La politique des "villages tsiganes" en Bessarabie sous trois administrations : tsariste, roumaine et soviétique: 1812-1956*

De seminars gaan door in de conferentiezaal van het SOMA, op het volgende adres: Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel. De toegang is gratis, maar gelieve op voorhand aan te melden via 02/556.92.11 of cegesoma@cegesoma.be.

Enkele rapporten op de website van het SOMA

In oktober-december 2012 lanceert het SOMA enkele nieuwe rapporten: het eindrapport (Engels-Spaans-Frans) van het project "*Transitional Justice. Learning from European experiences*" geschreven door **Luc Huyse**; het eindrapport "*Mondelinge Geschiedenis in België*" (Nederlands) geschreven door **Nico Wouters**; en het eindrapport "*The liberation and the end of Belgium (1944-47)*" geschreven voor **Nico Wouters** en **Martin Conway** (het rapport van de eerste 'academische workshop' van het SOMA). Al deze rapporten zullen als pdf-bestand gratis downloadbaar zijn via de site van het SOMA.

België - Belgique
P.B. - P.P.
1070 Brussel 7
BC 11568

Afz. SOMA - Luchtvaartsquare 29 - 1070 Brussel ISSN 0772 - 1196